

LUNDS
UNIVERSITET

Pedagogiska institutionen
Box 199, 221 00 Lund

Kurs: PED 440
Kandidatuppsats, 10 poäng
41-60 poäng
Datum: 2003-06-05

Förhållandet mellan teoretisk och praktisk kunskap

En studie utifrån ett pragmatiskt fenomenologiskt perspektiv

Jenny Larsen

Handledare:
Birgit Hansson

Lunds universitet
Pedagogiska institutionen

ABSTRACT

- Arbetets art: Kandidatuppsats, 10 poäng
- Sidantal: 30
- Titel: Förhållandet mellan teoretisk och praktisk kunskap – en studie utifrån ett pragmatiskt fenomenologiskt perspektiv
- Författare: Jenny Larsen
- Handledare: Birgit Hansson
- Datum: 2003-06-05
- Sammanfattning: Dagens kunskapssyn är fortfarande präglad av Platons och Descartes tänkande och definition av kunskap – dualismen mellan teoretisk och praktisk kunskap. En kunskapsdefinition som i sin tur påverkar samhällets människosyn, genom en indelning av dem som tänker och de som handlar. Denna studie utgår från ett annat kunskapsperspektiv, som inkluderar både tanke och handling, för att ge en mer nyanserad bild av relationen mellan teoretisk och praktisk kunskap. Syftet med studien är att utifrån ett pragmatiskt fenomenologiskt perspektiv belysa förhållandet mellan teoretisk och praktisk kunskap. För att uppfylla mitt syfte har jag studerat studioglasdesignerns verksamhet. Den metodiska ansatsen är färgad av det pragmatiska fenomenologiska perspektivet. Via intervjuer insamlas det empiriska materialet som analyseras utifrån ett abduktivt förhållningssätt. Olika förslag på att lösa åtskillnaden mellan teoretisk och praktisk kunskap, använder ofta den dualism den kritiserar, vilket leder till att nya polära motsatser utvecklas. Studioglasdesigners verksamhet uppvisar i stället att båda kunskapsformer är otillräckliga om de isoleras från varandra. Tanke och handling skapar tillsammans en dynamisk kunskap, som tillåter nya erfarenheter förändra tidigare kunskap. Kunskapens ”sanning” ligger i att möta varje situation som ny. För att lösa problematiken krävs således ett vidare kunskapsbegrepp, där kunskap inte enbart ses som förbundet med antingen tanke eller handling. Kunskap innefattar i stället människans samlade förmågor, inklusive de kroppsliga. En framtida forskning baserad på ett pragmatiskt fenomenologiskt perspektiv kan utplåna det polariserade tänkandet kring kunskap. Konsekvensen blir ett utvidgat kunskapsbegrepp som kan appliceras på och skapa nya aspekter kring pedagogiska fenomen.
- Nyckelord: Teoretisk kunskap, praktisk kunskap, fenomenologi, pragmatism, kunskapsteori

Innehållsförteckning

1 Inledning	4
1.1 Syfte och avgränsningar	5
1.1.1 Frågeställningar	5
1.2 Disposition	5
2 Teoribakgrund	6
2.1 Perspektiv och teoretiska utgångspunkter	6
2.1.1 Pragmatism – Charles Peirce	6
2.1.2 Peirces kunskapsteori	7
2.1.3 Fenomenologi – Maurice Merleau-Ponty	7
2.1.4 Fenomenologisk existentialism	8
2.1.5 Kroppens fenomenologi	8
2.1.6 Peirces fenomenologi	9
2.1.7 Sammanfattning	9
2.2 Tanke - kropp - handling	10
2.2.1 Relationen mellan tanke och handling	11
2.2.2 Teori – en tjänande faktor i praktiken?	12
2.2.3 Intelligent handlande – att veta vad man gör	12
2.2.4 Teoretisk kunskap i form av regler	13
2.2.5 Kunskap som sitter i kroppen	14
2.2.6 Att delta i kunskap	15
2.2.7 Sammanfattning	16
3 Metod	16
3.1 Metodologiska överväganden	16
3.1.1 Perspektiv	16
3.1.2 Metodisk ansats – abduktion	17
3.2 Genomförande	18
3.2.1 Urval av intervjupersoner	18
3.2.2 Översiktlig presentation av intervjupersonerna	18
3.2.3 Insamling av data	19
3.2.4 Försöksstudie	20

3.2.5 Intervjuernas genomförande	20
3.2.6 Analys och tolkning	21
4 Resultat	21
4.1 Resultatdelens disposition och innehåll	21
4.1.1 Att skilja teoretisk kunskap från praktisk	21
4.1.2 Att teoretisera praktiken	23
4.1.3 Att praktisera teorin	24
4.1.4 Det tredimensionella tänkandet	26
4.1.5 Kunskapens cirkularitet – fenomenets kärna	26
4.1.6 Sammanfattning	27
5 Diskussion	27
5.1 Metoddiskussion	27
5.2 Resultatdiskussion	29
5.2.1 Att erhålla kunskap	29
5.2.2 Kunskapens giltighet	30
5.2.3 Sammanfattning	32
5.3 Avslutande reflektion	32
Litteraturförteckning	34
Bilaga 1	36

1 Inledning

Utifrån tankar kring teoretisk och praktisk kunskap, uppmärksammade jag att mycket litteratur kring praktisk kunskap, inleder sina arbeten med en påminnelse om den teoretiska kunskapens dominans och hur den har hindrat tänkandet kring praktisk kunskap. Att Platons och Descartes tänkande och definition av kunskap har dominerat den västerländska förståelsen av kunskap¹. Denna ”traditionella” uppfattning grundas på en åtskillnad mellan teori och praktik, vilket leder till några frågor om förhållandet mellan teoretisk och praktisk kunskap, mellan tanke och handling.

Om nu samhället är sådant att några *tänker* och andra *handlar*, så är det en uppdelning som säger något om människosyn och kunskapssyn. En uppdelning av kunskapen i sådan som räknas som riktig kunskap och annan, som ofta inte ens kallas kunskap. Det kan sålunda hävdas att den kunskapssyn, enligt vilken teorin föregår praktiken, är ömsesidigt förbunden med den arbetsdelning som innebär att några *tänker* och andra *handlar*. Att ifrågasätta denna delning är en viktig kunskapskritisk uppgift. Kunskapssynen (i samhället) befördrar ett synsätt enligt vilket teori och praktik skiljs åt och den teoretiska kunskapen får företräde framför den praktiska. Men förhållandet mellan praktisk och teoretisk kunskap är kanske inte så enkelt att den förra alltid är den senares tillämpning. Kanske är det i stället så att teorier kan värderas endast av den som är förtrogen med praktiken.

Att problematiken kring förhållandet mellan teoretisk och praktisk kunskap har en pedagogisk relevans märks inte minst i all den litteratur som berör lärarutbildning (se t.ex. Bergendal, Carlgren, Gesser, 1990), eller utbildning överhuvudtaget. Det uppstår problem i hur eleverna skall tillämpa den teoretiska kunskapen som de tillägnat sig under utbildning. Det existerar en brist i kopplingen mellan teoretisk och praktisk kunskap, vilket leder till svårigheter med att konkretisera kunskapen utanför skolans arena.

Problemet kring teoretisk och praktisk kunskap kan appliceras på det arbete jag hade under några år på ett galleri som visade skandinavisk design och form. Många besökare definierade design som ett rent hantverk och kategoriserade det under praktisk kunskap. Men design är inte ett hantverksyrke, även om hantverket är en del av verksamheten. Design är formgivning, att gestalta tankarna. Design innehåller således både teoretisk och praktisk kunskap, därmed är det ett intressant fenomen att studera i relation till kunskapsproblemet.

Frågeställningen kring de två kunskapsformerna kan fokuseras på olika sätt. Mitt intresse har varit att studera deras relation i ett sammanhang där de båda existerar och har betydelse, hellre än att studera kunskapsformerna och deras eventuella effekter isolerat från varandra. Därför är designers ett bra empiriskt underlag. Även valet av perspektiv är betydelsefullt i sammanhanget, och även här gäller det att de två kunskapsformerna inte är separerade från varandra. Därför väljer jag ett pragmatiskt

---

¹ Se t.ex. Platons *Staten*, om hans idévärld, och Descartes *Avhandling om metoden*, om hans dualism.

fenomenologiskt perspektiv² på studien, ett perspektiv som både inkluderar teoretisk och praktisk kunskap, tanke och handling, i kunskapsteorin.

1.1 Syfte och avgränsningar

Jag vill i den här studien undersöka relationen mellan teoretisk och praktisk kunskap. Jag har valt att använda mig av ett empiriskt underlag som kan ge mig en möjlighet att nå en förståelse av detta fenomen. Mitt val av designer grundar sig på att båda kunskapsformerna existerar i deras verksamhet. Eftersom textildesigner, keramikdesigner, möbeldesigner o.s.v. kanske arbetar på olika sätt, är det också av vikt att begränsa det empiriska underlaget till en specifik form av design. Jag har således avgränsat området genom att låta glasdesigners erfarenheter utgöra det empiriska underlaget. En ytterligare avgränsning är att de inte enbart designar och därefter överlämnar det praktiska utförandet åt någon annan. Utan det är viktigt att de deltar i hela processen, att teoretiskt designa ett ting för att därefter överföra det till en praktisk genomförbar process. Alla intervjupersoner är därför studioglasdesigners, d.v.s. att de arbetar i egen regi utanför den traditionella glasindustrin. De har således hela ansvaret för sin egen produktion. Utifrån studioglasdesigners perspektiv har jag velat belysa och förstå pedagogiska villkor och förhållanden som har inverkan på relationen mellan teoretisk och praktisk kunskap.

Mitt syfte med studien är således att utifrån ett pragmatiskt fenomenologiskt perspektiv belysa förhållandet mellan teoretisk och praktisk kunskap. För att uppfylla mitt syfte har jag studerat studioglasdesigners verksamhet.

1.1.1 Frågeställningar

Frågeställningarna för studien har sin utgångspunkt i hur förhållandet mellan teoretisk och praktisk kunskap yttrar sig utifrån ett pragmatiskt fenomenologiskt perspektiv. De kan preciseras i följande:

- Hur sker mötet mellan teoretisk och praktisk kunskap?
- Hur och kan teoretisk och praktisk kunskap integreras med varandra?
- Vilka konsekvenser följs av ett pragmatiskt fenomenologiskt perspektiv på kunskap?

1.2 Disposition

Jag har i inledningen gett en introduktion till problemområdet och presenterat mitt syfte med studien. Därefter kommer den teoretiska bakgrunden, som inleds med mitt val av perspektiv. Detta perspektiv är den teoretiska utgångspunkten till studiens teoretiska ram, men också till den metodiska ansats som jag presenterar i nästkommande del. Därefter redovisas det resultat som analysmetoden lett fram till, som följs av ett diskussionsavsnitt. Här förs ett resonemang om metoden och resultatet som avslutas med en reflektion kring resultatets konsekvenser.

---

² Jag beskriver detta perspektiv utförligt under första avsnittet i teoridelen.

2 Teoribakgrund

2.1 Perspektiv och teoretiska utgångspunkter

Följande avsnitt behandlar mina teoretiska utgångspunkter, vilket speglar mitt perspektiv för studien. Bernt Gustavsson (2000) förknippar pragmatismen med praktisk kunskap och fenomenologin med teoretisk, en uppdelning som han baserar på Aristoteles två kunskapsformer episteme och techne³. Då min uppsats handlar om förhållandet mellan teoretisk och praktisk kunskap, vill jag själv använda mig av ett perspektiv som speglar dessa båda kunskapsformer. Därför har jag valt ett pragmatiskt fenomenologiskt perspektiv på studien. Det är emellertid inte tillräckligt med ett perspektiv där de båda kunskapsformerna existerar var för sig, utan det är av vikt att de även har ett inbördes förhållande. Valet av de två filosoferna Charles Sanders Peirce och Maurice Merleau-Ponty belyser detta förhållande, eftersom de var för sig förenar fenomenologin med pragmatismen, kopplar tanke med handling, teoretisk kunskap med praktisk. Jag kommer att nedan presentera de båda filosofernas respektive kunskapssyn och inleder med Peirces pragmatism, går vidare med Merleau-Pontys fenomenologi och avslutar med Peirces perspektiv på fenomenologin.

2.1.1 Pragmatism - Charles Peirce

Peirce (1934, bok 2: kap. 6) beskriver kunskapsprocessen som en övergång från tvivel till en övertygelse eller en tro om det rätta sättet att handla. Det ”tvivel” som Peirce utgår från är emellertid inte samma som Descartes. Descartes utgångspunkt för att vinna kunskap, var att försätta sig i ett tillstånd av ”radikalt tvivel”. Det innebär att vi ska göra oss av med alla de fördomar, vanor och traditioner som vi bär från tidigare generationer. Peirce invänder mot denna uppfattning och menar att det inte går att genom en viljeakt besluta sig för att göra upp med allt som tidigare finns i medvetandet. I stället måste vi utgå från de fördomar och vanor vi faktiskt har, från det sinnestillstånd man befinner sig i och där man redan har en enorm mängd kunskap. Tvivlet uppkommer, när vi känner oss rådvilla och obeslutsamma om hur vi ska göra. När vi vet hur vi skall handla, har vi uppnått ett tillstånd av övertygelse, som är tvivlets motsats. En övertygelse upprättar ett visst sätt att handla, som så småningom blir till en vana hos oss. Att ha kunskap är detsamma som att ha en övertygelse och ny kunskap uppstår när vi förändrar våra trosvanor.

Peirces (1934, bok 2: kap. 5) ställer upp en *pragmatisk maxim* som säger att begrepp ska bedömas utifrån sin ändamålsenlighet i förhållande till vår praktiska användning. Peirce formulerar den pragmatiska maximen bl.a. så här: ”The essence of belief is the establishment of a habit; and different beliefs are distinguished by the different modes of action to which they give rise” (sid. 255). Människan skall ständigt etablera fler och mer prestationsdugliga sammanhang mellan handlingar och nyttiga resultat. Därmed utvecklas kunskapen om våra redskap för att bättre klara oss ute i världen. Som ett exempel på hur den pragmatiska maximen kan tillämpas tar han upp förståelsen av begreppet ”hårdhet”. Att förstå begreppet som det används om mineraler är att veta vad man skall göra och vilka iakttagbara praktiska konsekvenser man skall förvänta sig, för

---

³ Se t.ex. Aristoteles *Den nikomachiska etiken*, om kunskapsformerna episteme, techne och frenesis.

att kunna konstatera närvaron av ett ting med en viss hårdhet. Maximen betraktar Peirce som en logisk maxim vars syfte är att kontrollera om det finns någon mening i teoretiska påståenden.

2.1.2 Peirces kunskapsteori

Enligt Peirce (1934, bok 3, kap. 5) blir måttet på kunskapens sanning de praktiska konsekvenser som följer den. Dess sanningsvärde kan avgöras genom att se vad kunskapen lett fram till. Det är dess fruktbarhet för handling, hur den kan hjälpa oss att bättre hantera tillvaron, som är avgörande också för dess sanningsvärde. Peirce opponerade sig mot den uppfattning som säger att kunskap har en reell motsvarighet i verkligheten. Peirce hävdar istället att de begrepp och teorier vi använder för att vinna kunskap är ett slags överenskommelser vi gjort för att de visat sig vara de mest praktiska. Kunskap har därmed inte heller någon absolut giltighet. Den består av provisoriska sanningar som kommer att bytas ut när det infinner sig något annat som visar sig mer praktisk.

Peirce (1934, bok 3, kap. 6) kritiserar således den kunskapsteoretiska dualism som skiljer människan från världen. För att beteckna sin ståndpunkt använder han sig av fallibilism som säger att kunskapen är felbar, osäker och utan grund. Vår kunskap är alltid provisorisk, och vi måste vara förberedda på nya erfarenheter som kan leda till ändring av även de mest välbefästa grundsatser, t.o.m. i logiken och matematiken. Sanningen visar sig i den praktiska användbarheten.

2.1.3 Fenomenologi – Maurice Merleau-Ponty

Den moderna fenomenologins grundare och centrala gestalt är Edmund Husserl. Utifrån hans tänkande utgår ett visst sätt att tänka om kunskap. Husserls avsikt var att lägga en ny säker grund för kunskapen. Hans grundtanke var att kunskapen om världen börjar i den rena erfarenheten, att kunskapsprocessen startar i samband med hur saker och ting framträder i vårt medvetande. Det är fenomenen såsom de framträder i medvetandet som är den säkra utgångspunkten för kunskap. Medvetandet är inte neutralt i förhållande till verkligheten. Vi uppfattar verkligheten genom att medvetandet redan från början är fyllt av önsknings, avsikter och sökande efter värde och mening (Bengtsson, 1988).

Andra har med det som utgångspunkt utvecklat fenomenologin i olika riktningar. Här ska jag utgå från Merleau-Pontys variant av fenomenologin och hans sätt att se på kunskap och hur den skiljer sig från Husserl. Merleau-Ponty har i boken *Kroppens fenomenologi* (1999) undersökt sambandet mellan vår kropp och vår kunskapsförmåga. Där han ger kroppen både en plats och betydelse i vårt sätt att se på kunskap.

Med utgångspunkt från Husserls teori om medvetandets intentionalitet, att medvetandet alltid är riktat mot något annat än sig själv (Bengtsson, 1988), hävdar Merleau-Ponty (1999) att också kroppen är det. I boken kan man utläsa en kritik av att intentionalitet är en medveten riktadhet mot ett objekt. I stället finns det en ursprunglig intentionalitet som består av ett kroppsligt förhållande till fenomenen. Kroppen riktar sig mot världen i avsiktliga handlingar. Grundvalen för våra erfarenheter är ett tyst kroppsligt vetande. Vi uppfattar andra människor och oss själva inte som fysiska ting, utan som en enhet av psykiskt och fysiskt. Vi lever med vår kropp och ställer den i relation till omvärlden på

ett sätt som gör att kroppen inte kan förstås, vare sig som enbart något mekaniskt, biologiskt eller intellektuellt. ”Men jag står inte framför min kropp, jag är i min kropp, eller rättare sagt: jag är min kropp (s 115)”, säger han.

2.1.4 Fenomenologisk existentialism

Att erkänna det existentiella är en ytterligare faktor som skiljer Merleau-Ponty från Husserl, och som dessutom är en viktig faktor inom fenomenologin. En huvudfråga för utvecklingen av fenomenologin är vad som ska ges företräde, kravet på en absolut säker grund för kunskapen, eller människans tillhörighet till livsvärlden⁴. Husserls egen lösning på den frågan var att införa den transcendentala fenomenologin. Med denna drog han upp en skarp skiljelinje mellan *essentia* och *existentia*, mellan vad något är och att det är. Hans syfte var att åtskilja existens och innehåll, att sätta existensen inom *parantes* och inte använda sig av den. Men inte enbart objektens existens sätts inom *parantes*, utan även subjektets existens i egenskap av människa. Husserl har med den transcendentala reduktionen skapat ett område som utgör kunskapens möjlighetsbetingelser och som fullständigt och slutgiltigt kan berättiga sig självt (Bengtsson, 1988).

Merleau-Ponty (1999) tar liksom Husserl sin utgångspunkt i livsvärlden, men anser som jag ovan nämnt att den inte kan grundas i ett rent medvetande. Hans förhållande till den fenomenologiska reduktionen blir således också annorlunda. Att man skall hålla tillbaka alla existensanspråk och sätta all tidigare kunskap om fenomenet i *parantes*, invänder Merleau-Ponty mot. Mellan medvetande och kropp, där ligger existensen, och medvetandet är inte ett ”jag tänker” utan ett ”jag kan”. Kroppen ska snarare liknas vid ett konstverk, eftersom dess olika delar står i ett nära, inre, förhållande till varandra. Den ska förstås existentiellt, som ”ett sätt att vara i världen på”, enligt Merleau-Ponty.

2.1.5 Kroppens fenomenologi

Precis som Peirce, opponerar sig Merleau-Ponty (1999) mot Descartes kunskapsteoretiska dualism, som resulterar i att man uppfattar kroppen som objekt och medvetandet som subjekt. För Merleau-Ponty är kroppen både subjekt och objekt. Vi både upplever och blir upplevda. Merleau-Ponty (Bengtsson, 1988) tar upp ett exempel som tydligt visar på cirkulariteten mellan kropp och subjekt. När min vänstra hand griper den högra, är den vänstra handen subjekt och den högra objekt. Men i samma ögonblick som jag känner att min högra hand blir gripen blir denna hand subjekt och den vänstra objekt. Denna cirkularitet gör att vi inte kan förneka att den levda kroppen, enligt Merleau-Ponty, är subjekt-objekt, en oreducerbart tvetydig existens.

Ett annat exempel som Merleau-Ponty (1999) använder sig av är den blindes käpp. Käppen är för honom/henne inte ett ting bland andra ting i världen, utan den är en förlängning av hans/hennes kropp och genom den upplevs världen. Genom att på detta sätt införliva ting med vår kropp upphör de att vara ting och blir istället medel för att utvidga och omgestalta vår värld. Att införliva ett ting med den egna kroppen innebär att en vana bildas. Att vänja sig vid en käpp innebär att sätta sig in i den eller omvänt att

---

⁴ ”Livsvärld” betecknar den konkreta, vardagliga värld där vi lever våra liv och utövar olika aktiviteter. Den utgörs av det vi är invanda och bekanta med och det vi känner oss hemma i. Enligt Merleau-Ponty är livsvärlden inte identisk med teorier om den. Vårt liv i världen kan aldrig reduceras till ett subsumerande under fasta teorier (Bengtsson, 1988).

låta den delta i den egna kroppens volym. Vanan uttrycker vår förmåga att utvidga vårt varat-till-världen⁵. Vanor av detta slag är som Merleau-Ponty säger varken kunskap eller ren automatism. Utan det handlar om en kunskap som ligger i händerna och som bara ger sig till känna vid en kroppslig ansträngning som inte kan förmedlas objektivt.

Att kunna är detsamma som att kunna med kroppen, kunskapen uttrycks med det vi åstadkommer i våra handlingar. Här närmar vi oss det som är centralt för praktisk kunskap samt handlingens betydelse för pragmatismen. I Merleau-Pontys fenomenologi kan man indirekt utläsa ett förhållande till pragmatism, medan Peirce explicit uttrycker pragmatismens kopplingar till fenomenologin.

2.1.6 Peirce och fenomenologin

Peirce (1931, bok 3, kap. 1) kallar sin fenomenologi för ”faneroskopi” (phaneroscopy) och beskriver den som den kollektiva summan av allt som är närvarande i medvetandet oberoende av om det motsvarar något verkligt ting eller inte. Peirce (1934, bok 1, kap. 1) diskuterar sin fenomenologi utifrån Hegels, men utvecklar den till en egen variant. Han betonar dock att han inte påverkades av Hegel när han utvecklade sin fenomenologi. Han anser att Hegel begränsade fenomenologin till det som direkt tvingar sig på sinnet. Peirce vill inte inskränka den till enbart observation och analys av erfarenheten. Han vill i stället vidga den till att beskriva alla de drag som är gemensamma för vad som helst som erfäres eller som skulle kunna erfäras eller bli föremål för studier på vilket direkt eller indirekt sätt som helst.

Den fenomenologiska vetenskapen är enligt Peirce den vetenskap som är bäst på att söka sådan kunskap som lämpligen kan uttryckas i kategoriala påståenden. Ett viktigt element i Peirce (1931, bok 3, kap. 2) fenomenologi är hans uppdelning i tre kategorier. Han kallar de för ”förstahet” (firstness), som han beskriver som en existens oberoende av något annat, ”andrahet” (secondness), är begreppet för existensen som en reaktion på något annat och ”tredjehet” (thirdness) beskriver han som den förmedling som sker mellan ett första och ett andra. Tredjeheten är en förståelse som kan beskrivas som en medvetenhet om att en vana har uppkommit. Tredjeheten innehåller således både en förstahet och en andrahet, och andraheten förutsätter en förstahet.

En viktig förutsättning för utvecklingen av denna kategorilära är matematiken, vilken han använder sig av för att utarbeta sin fenomenologi. Fenomenologin måste bygga på den rena matematiken, vars enda syfte är att upptäcka och inte hur det verkligen är utan hur det skulle kunna vara, säger han. En fenomenologi som inte räknar med den rena matematiken kommer att göra samma begränsning som Hegel, menar Peirce.

2.1.7 Sammanfattning

Det som förenar pragmatismen med fenomenologin är att medvetandet inte är neutralt eller tomt vid kunskapsprocessens början. Därför finns det alltid från början vissa förutsättningar för den process i vilken vi skaffar oss kunskap. För fenomenologin finns de i ett medvetande fyllt med avsikt och meningssökande och för pragmatikern i vårt

---

⁵ ”Varat-till-världen” är ett begrepp som Merleau-Ponty använder som en förbindelse mellan det ”psykiska” och det ”fysiologiska”. Kroppen är varat-till-världens förmedlare – att ha en kropp innebär för en levande varelse att ansluta sig till en bestämd omvärld, att smälta samman med vissa förhållanden och oavbrutet engagera sig i dem (Merleau-Ponty, 1999, s 32).

praktiska handlande. Nu avviker Merleau-Ponty från den fenomenologi som menar att kunskap enbart är förbundet med människans medvetande, då han även innefattar de kroppsliga förmågorna (i handling). Även Peirce (1934, bok 1, kap. 7) använder sig av kroppen, i form av varseblivning, d.v.s. att vara medveten om något med sinnes hjälp, då han kopplar tanke till handling. Inget finns i intellektet som inte först har varit i sinnet, säger han. För att nå kunskap måste intellektet eller tänkandet förenas med handling.

Både Peirce och Merleau-Ponty kritiserar Descartes dualism mellan kropp och själ. Därmed drar de inte heller någon absolut skiljelinje mellan tanke och handling. Att relatera termen tanke till teoretisk kunskap och termen handling till praktisk är utifrån deras perspektiv en förenklad bild av problematiken. Att ha en medvetenhet, är inte enbart en förmåga tillägnad tanke isolerad från handling. Medvetenhet, intellektuella eller kognitiva processer och vetande ingår visserligen i termerna tanke och teoretisk kunskap. Begreppen och deras tillämpning är emellertid också delaktiga i termen handling, då handling blir kunskap först genom förståelse. Dessutom ger de kroppen en plats i både teori och praktik, tanke och handling, något som tidigare enbart placerats i den praktiska kunskapen. I termen kropp ingår varseblivning, sinnesintryck. Perception tilldelas ofta en alltför snäv mening, utan hela kroppen är ett sinnesorgan. De tre termerna tanke, kropp och handling är betydelsefulla i Peirces och Merleau-Pontys teorier. Därmed representerar dessa termer mitt perspektivval, vilka ständigt kommer att närvara under hela arbetet.

Mitt perspektivval, den teoretiska utgångspunkten, kommer således att påverka min fortsatta teoretiska ram. En stor del av mina referenser behandlar ämnet praktisk kunskap. Detta urval beror på att dessa källor tar upp förhållandet mellan praktisk och teoretisk kunskap, medan källor rörande teoretisk kunskap sällan belyser den praktiska kunskapen. I valet av litteratur tar jag fasta på teorier som belyser tanke, kropp och handling.

2.2 Tanke - kropp - handling

Hur man definierar tanke och handling, teoretisk och praktisk kunskap, varierar utifrån det perspektiv man utgår från. Så beroende på vem man hänvisar till, kan detta komma till uttryck i ganska motsatta föreställningar.

Thomas Tempte (1982) definierar praktisk kunskap som en verklig, definitiv, påtaglig och säker kunskap, medan teoretisk kunskap hela tiden är förändringsbar och osäker. Den är inte definitiv och kan aldrig vara slutgiltigt rätt eller fel. Praktikern vet hur det är medan teoretikern svävar i det blå – långt ovanför ”verkligheten”. Men om man går till föreställningen, som den kommer till uttryck hos den tjeckiske filosofen Karel Kosík (1979), så ser den helt annorlunda ut. Här beskrivs praktisk kunskap som en falsk kunskap. Verklig, teoretisk kunskap går bakom det som tycks vara, bakom världen så som den framträder. Vardagskunskapen är falsk eftersom man praktiskt kan behärska verkligheten, men man vet egentligen ingenting om den.

2.2.1 Relationen mellan tanke och handling

Uppdelningen av tanke och handling, av kunskaper i praktiska och teoretiska, behöver inte ses som en beskrivning av skillnaden mellan praktikers och teoretikers kunskaper. Utan de kan ses som två kunskapsformer som kompletterar varandra och som finns hos både praktikern och teoretikern men i olika proportioner. Många framhäver även att tanke och handling, teoretisk och praktisk kunskap, inte går att separera utan de är beroende av varandra i en kunskapsprocess.

I boken *Personal knowledge* (1964) försöker Michael Polanyi utforma en kunskapsfilosofi där han eftersträvar att klargöra förhållandet mellan kunskap, samhälle och mänskliga intressen. För Polanyi är kunskapen ett redskap för att orientera sig i världen. Genom kunskapen, liksom genom andra verktyg, utvidgas människans kontakt med omvärlden. Därmed blir kunskapen en del av praktiken. Handlingen är beroende av tanken men tanken är i sin tur beroende av den praktik som skapas genom handlingen. Polanyis kunskapsteori innebär att kunskapen har två sidor, eller att det finns två slags kunskap; fokal kunskap och bakgrundskunskap. Bakgrundskunskapen är det man inte tänker på men ändå förlitar sig på då man fokuserar på något annat. I en handling riktar man sin uppmärksamhet på något som ställs i fokus och hamnar i fokalvetandet. Det är emellertid bakgrundskunskapen, en bakgrund av vetande och kunnande, som är det som "tyst" styr hur man kartlägger verkligheten, samt hjälper till att rikta uppmärksamheten.

När det talas om beroendet mellan tanke och handling, är det ofta teorins behov av praktik som framhävs och inte tvärtom. Hanna Arendt (1978) är en av dem som framhåller att tänkandet inte klarar sig själv, eftersom det lockar till att söka resultat som onödiggör fortsatt tänkande. Hon använder matematiken för att beskriva tänkandets konsekvens; har Pythagoras' sats en gång bevisats så behöver den inte bevisas på nytt, säger hon. Därifrån är steget kort till en situation i vilken experter tilltros förmågan att ge färdiga lösningar. I stället menar Arendt att varje gång vi möter en svårighet i livet skall vi ta ställning på nytt. Isoleras tänkandet från görandet kommer teorin allt längre ifrån verkligheten. I Gunnar Bergendals uppsats i *Praktikgrundad kunskap* (1990) hävdar även han att den praktiska kunskapen har stor betydelse för den teoretiska. Praktikerkunskapen behövs som ett korrektiv dels för att verkligheten skall bli begriplig och hanterbar, dels för den vetenskapliga teoretiska kunskapens egen utveckling.

Wolmar Christensson (1995) diskuterar i sin avhandling om betydelsen av förhållandet mellan tanke och handling. Även han betonar att det är teorin som är i starkast behov av praktiken för att inte avskärma sig från verkligheten. Om vetenskaplig teoretisk kunskap enbart lever som vetenskap så kommer den att råka i vanvård. Den praktiska kunskapen står enligt Christensson på egna fötter. För honom framstår det som en allmän sanning att vetenskapsteorier med argumentering idag är så sönderskjutna att blott tvivlet är kvar. Den praktiska kunskapen har den fördelen att den grundar sig på människors faktiska erfarenheter av verkligheten och reflektioner kring detta. Vetenskapen har förlorat kontakt med och förklaringsvärde för den praktiska verkligheten. Men, fortsätter Christensson, det är inte heller så att teorin är direkt översättbar till verkligheten annat än möjligen beträffande de fundamentala naturvetenskapliga och de dialektiska lagarna. Samtidigt säger han dock att han misstänker att teorier som inte är direkt översättbara inte är något annat än rena ideologier och myter (detta uttalande förklarar eller utvecklar han tyvärr inte vidare), men han tillägger att teorierna i regel

inte heller är utvecklade direkt ur praktiken. Bergendal (1990) hävdar en annorlunda syn på det önskvärda för vetenskapen då han säger: ”Vetenskapen är inbäddad i praxis⁶, det är praxis som är kunskapens A och O ” (s. 15).

2.2.2 Teori – en tjänande faktor i praktiken?

Peter och Britt-Marie Sohlberg (2002) menar att teorier ofta sätts i motsatsställning till vardagsverklighet och praktik. Teorier ses snarast som ett sätt att krångla till verkligheten och att distansera sig från sunt förnuft. De beskriver i stället teorier som verktyg för att hantera verkligheten, och att praktiskt taget alla teorier är grundade på observationer av verkligheten.

Kosík försöker också försvara teorins betydelse i boken *Det konkretas dialektik* (1979), där han diskuterar kring praktikbegreppet inom den moderna filosofin. Kosík menar att betonandet av praktik framför teori resulterar i en nedvärdering av teorins betydelse, att den degraderas till ”enbart teori” – till en tjänande faktor i praktiken. En sådan vändning leder till en lika dålig förståelse av praktikens mening och innehåll som det antika framhävandet av teorin. Kosík hänvisar ofta till Kants avhandling om förhållandet mellan teori och praktik, där Kant angriper de som betraktar teorin som överflödig⁷. Denna inställning till teori, fortsätter Kosík, kan inte klarlägga praktikens verkliga karaktär. Inte heller kan man lära känna praktikens karaktär genom att se på skillnaden mellan en praktisk inriktad människa och en teoretisk inriktad människa, eller mellan en praktisk och en teoretisk kunskap, eftersom denna skillnad baseras på en praktik i en viss bestämd form, men hänvisar inte till praktiken som helhet.

Kosík reagerar trots detta på att det teoretiska tänkandet ofta utnämns till det ”universalmedium”, genom vilket allt som utförts i handlingen måste passera. Varför skall den verklighet som människan tillägnar sig genom praktiskt tänkande än en gång tillägnas teoretiskt, utbrister han. Den teoretiska sfärens privilegierade ställning framför alla andra påvisas av det faktum att allt kan underkastas en explicit analytisk undersökning: vid sidan om konsten finns det också en konstteori, vid sidan om praktik finns en teori om praktik. Ligger konstens sanning i konstteorin, eller praktikens sanning i teorin om praktik, frågar Kosík. Teorin är varken sanningen eller verkan hos de icke teoretiska slagen av verklighetstillägnelse, menar han. Teorin är snarare deras explicit reproducerade förståelse, som sedan återverkar på intensiteten och sannfärdigheten hos de tillägnelsesätt som teorin haft till ämne.

2.2.3 Intelligent handlande – att veta vad man gör

Om det skall kunna ske en kunskapsprocess, ett lärande, i en handling måste tanken ha en aktiv roll annars stagnerar utvecklingen. Att en praktisk verksamhet inte skulle innehålla ett tänkande moment invänder bl.a. Tempte mot i hans bok *Arbetets ära* (1982). Han anser att det är en missuppfattning att se hantverk som ett kroppsarbete med ett mindre komplicerat tankearbete. Istället menar han att abstraktionsförmågan är väldigt hög, eftersom en hantverkare i förväg måste bilda sig en föreställning om hur ett föremål ska se ut, tillverkas och fungera. Tempte tar avstånd från den traditionella

---

⁶ Bergendals använder begreppet praxis i betydelsen rådande handlingsmönster.

⁷ Kosík citerar ett uttalande av Kant: ”Det är lättare att tåla att en okunnig person i sin påstådda praktik utmålar teorin som onödigt och umbärligt, än att en förståsigpåare medger dess värde för skolan, men samtidigt hävdar att det i praktiken ser helt annorlunda ut ...” (1979, s 191).

dualismen mellan tänkande och görande, men samtidigt försvarar han den praktiska kunskapen genom att sätta den i motsatsförhållande till den teoretiska. Tempte har forskat om det praktiska intellektet, framförallt genom att ge exempel på människor som har ett gestaltande intellekt – som han kallar för ”den praktiska intellektualismen”. En praktisk verksamhet består av en mängd ställningstaganden som kräver avsevärd mental energi, säger han. Temptes forskning har påvisat att ”den praktiska intellektualismen” är väl så komplicerad som den teoretiska.

Det centrala begrepp som Gilbert Ryle introducerar i *The concept of mind* (1963) är ”knowing how”, vilket han kontrasterar mot den traditionella formen av kunskap ”knowing that”. ”Knowing how” består av färdigheter i att kunna utföra vissa handlingar, medan ”knowing that” innebär ett vetande om hur verkligheten förhåller sig. Att kunna något innebär i förlängningen både att kunna utföra något, och att kunna redogöra för det man gjort. ”Knowing how” innebär både förmågan att göra, men också att förstå vad det är man gör. Tanken behöver vara med under hela proceduren. Ryle betonar behovet av såväl teoretisk kunskap som praktisk förmåga.

”Knowing how” beskriver Ryle som ett slags intelligent handlande. Utförandet av ”knowing how” förutsätter intelligens och omdöme. Det är något annat än en färdighet, uppkommen till följd av en vana. Att tillverka något av ren vana eller på rutin, eller om vi får till det av slump, räcker alltså inte för att ha kunskap. Kunskapen uttrycks genom att man ”vet vad man gör”, att man handlar avsiktligt. Den stora skillnaden mellan kunskap och icke-kunskap går mellan det man gör av enbart vana och rutin, och det man ständigt är beredd att förbättra och modifiera genom att reflektera och lära nytt. Det förra kallar Ryle för ”vanemässig praktik” och det senare för ”intelligent praktik”. En viktig aspekt är att man inte bara reagerar utan att man själv medvetet styr vad man gör. Till den vanemässiga praktikens väsen hör att ett utförande av en handling vid ett tillfälle är en kopia av dess föregångare. Till den intelligenta praktikens väsen hör att ett utförande av en handling modifieras av dess föregångare. Den handlande lär sig fortfarande. Det som utmärker intelligent handlande är att den som handlar är uppmärksam på vad hon gör och på hur såväl process som resultat ter sig. Ryle menar att förmågan till intelligent handlande kräver en inlärningsform som han kallar för ”training”. I begreppet ”training” lägger Ryle en förmåga att uppmärksamma och förstå vad man gör. Man lär sig att utföra handlingar genom att tänka på vad man gör, så att varje handling i sig är ett inläringstillfälle. Man får efter hand en ökad förmåga att handla allt intelligentare.

2.2.4 Teoretisk kunskap i form av regler

Förhållandet mellan tanke och handling har således betydelse för lärandet. Detta förhållande kan även ses som en relation mellan handling och tanke i form av teoretiska regler. Det handlar om hur man förhåller sig till dessa regler för att inte stanna upp i lärandet.

Praktisk kunskap vilar på regler med en tyst funktion, enligt Polanyi (1964). Målet med ett skickligt utförande uppnås genom att följa en samling regler som inte är kända som sådana av den person som följer dem, menar han. Han ger som ett exempel den princip genom vilken cyklisten håller balansen. Regeln fungerar som ett slags ”redskap” med vars hjälp cyklisten undviker att falla. Efter hand som individen blir allt säkrare i sitt

handlande, blir reglerna allt mer diffusa för att så småningom övergå i det som Polanyi benämner som maximer. Maximer är ett slags formuleringar av tumregler, som inte helt kan förstås utan den kunskap de uttrycker. De är alltid ofullständiga i förhållande till de regler som används, säger Polanyi. Ett exempel på detta är återigen cykling. Om man märker att man tappar balansen och faller åt ett visst håll, parerar man med att vrida på styret. Detta är en av de regler som gäller för cykling, men det är omöjligt att lära sig cykla enbart genom att känna till dessa regler. Det krävs även praktisk kunskap om hur det går till att cykla och att denna integreras med reglerna som gäller för cykling.

Kjell Johannessen (1988) betonar, i likhet med Polanyi, att regler måste läras in genom att man använder dem, eftersom en och samma regel kan följas på många olika sätt. Det går inte att formulera särskilda regler för hur regler skall användas. Man hamnar då i en evighetscirkel. Det är i utövandet av en verksamhet som vi skapar innebörd i regler och begrepp. Erfarenhet och exempel är nödvändiga i denna kunskapsbildande process. Exempelen kan visa det som inte regler kan säga, nämligen hur man kan följa en viss given regel. Praktisk kunskap kan inte formuleras i generella regler och påståenden, säger Johannessen, men den kan dokumenteras genom att den praktiseras.

Enligt Bengt Molander (1998), som utifrån ett pragmatiskt perspektiv studerat kunskap i handling, är det viktigt att ha förmågan att skapa en ny teori för varje situation utifrån en repertoar av föreställningar, exempel med mera. Teorier och regler för olika verksamhetsområden är mer eller mindre generellt formulerade. Detta gör att man kan bygga upp en teorivärld och experimentera (tankemässigt) i den. Teorier och regler värderas efter vad de lett till vid tidigare tillämpningar och erfarenheterna av detta ingår i den repertoar som utgör grunden för kunskap i handling. Även om det finns teorier och regler skall man möta varje situation som unik. Det finns hela tiden ett moment av nyskapande i varje tillämpning som inkluderar moment av att pröva sig fram, som kan leda till en förändring av den tidigare repertoaren. Det finns således ingen ren tillämpning utan användningen av formulerade teorier och regler kräver alltid ett moment av nyskapande. Därmed ser Molander varken den teoretiska eller den praktiska som definitiva kunskaper. Precis som Peirce intar han en fallibilistisk position, d.v.s. att vi alltid, i varje enskilt fall, felaktigt kan tro att vi besitter kunskap. Han hänvisar till Tempte i sitt resonemang, där han säger att vi måste överträda tidigare generationers erfarenheter och överträda givna regler.

2.2.5 Kunskap som sitter i kroppen

Ett problem som många uppmärksammar (se t.ex. Carlgren och Bergendal, 1990, Molander, 1998), när man diskuterar kunskap är vår tradition och vana att dra en skarp gräns mellan kropp och själ och göra kunskap till enbart ett själsligt, kognitivt fenomen. Alltsedan Descartes bär vi på föreställningar att kroppen enbart är en del av den materiella världen och inte av det kunnande subjektet. I de följande två avsnitten kommer jag att framhäva kroppens betydelse – den förkroppsligade kunskapen. Detta innebär dock inte att kroppen är skild från tanke och handling, utan den existerar i båda termer och belyser det forum som kopplar samman tanke med handling. Och som jag tidigare nämnt, så ingår sinnen i denna kategori.

Enligt Polanyi (1964) är kroppen i centrum för kunskapen och det instrument man använder för att tillägna sig all kunskap, både teoretisk och praktisk. Under hela vår

vakna tid förlitar vi oss på vår medvetna kontakt mellan kroppen och externa föremål. Den egna kroppen utforskar man aldrig som ett föremål, utan man utgår ifrån den vid utforskandet av omvärlden. När man använder ett föremål för att utforska sin omgivning, kan man se det som en förlängning av den egna kroppen. Då man tidigare utgick från kroppens olika delar för att utforska omvärlden, har man tagit på sig ytterligare en kroppsdel, vilken man använder på samma sätt som om den varit en del av den egna kroppen. Man införlivar föremålet i den egna kroppen eller utsträcker sin egen kropp att även innefatta detta.

Molander (1990, 1998) riktar också uppmärksamheten mot kroppen, som han beskriver som det kroppsliga varandet. Vi är i våra kroppar och kroppen är vår öppning mot världen, säger han. Kroppslighet eller kroppsligt varande måste tas på allvar om man alls skall förstå kunskap i handling. Handling får inte begränsas så att varande utesluts för då kvarstår bara en målstyrd, objektrinriktad handling. För att en individ ska ha möjlighet att uppmärksamma det som är okänt eller oväntat i en situation, krävs att en stor del av individens verksamhet går på rutin, som inte kräver någon speciell uppmärksamhet. Detta sker genom att de redskap som används blir en del av kroppen. De har integrerats med individen som då kan rikta sin uppmärksamhet mot det som sker runt omkring och mot det som är nytt och obekant.

2.2.6 Att delta i kunskap

Att kroppsligen delta i kunskap, att förvärva kunskap i praktiken, är ett viktigt moment för dem som framhåller handlingens betydelse. Enligt Arendt (1978) är deltagandet en av orsakerna till att man skiljer teori från praktik, eller tänkande från görande. I dess tidigaste urform vilar den på upptäckten att endast åskådaren, aldrig aktören, kan veta och förstå. Åskådarens position utifrån, ger en översikt på det som sker, som är dolt för aktören som deltar i skådespelet och omsätter det i handling. Som en åskådare, fortsätter Arendt, kan du förstå "sanningen" om vad skådespelet handlar om, men priset du måste betala är att beröva dig från att delta i det.

Molander (1998) menar att ordens fulla innebörd visar sig och förstås i handling och i fortsatt handling (handlingsvanor). Någon rent "teoretisk", icke handlingsledande mening, är omöjlig att tänka sig. Meningen kan aldrig enbart utsägas. Detta innebär, enligt Molander (1996), att man inte längre sätter kunskap (som objekt) i centrum för kunskapsteori, utan kunniga människor som går vidare i olika verksamheter – och i livet. Människorna ses som kunniga inte utifrån om de har kunskap eller inte, utan hur de deltar i och för vidare en verksamhet, menar Molander. Den avgörande kunskapsfrågan är inte om det finns en teori för praktiken eller inte. Om användning av teori förbättrar praktiken, måste avgöras med utgångspunkt i varje praktik för sig.

Även Ryle (1963) betonar det förkroppsligade lärandet genom deltagandet. När en person har kunskap om hur något ska göras, blir kunskapen använd och prövad i det denne gör. Vi förstår vad vi gör genom att göra det, förståelsen uppstår i själva aktiviteten. Kunskap om hur något ska gå till eller göras, hör samman med själva praktiken, med handling och aktivitet, säger han.

2.2.7 Sammanfattning

Diskussionen om kunskap närmar sig ofta begreppet ”tyst kunskap”. Jag har gjort ett val att inte se kunskapsformerna utifrån ett artikulerat respektive oartikulerat perspektiv. Således utgår jag inte från den språkfilosofiska traditionen. Om jag hade valt detta perspektiv så hade Wittgenstein varit min teoretiska utgångspunkt, istället för Peirce och Merleau-Ponty.

Avsikten med denna genomgång av litteratur, som beskriver olika dimensioner och aspekter på teoretisk och praktisk kunskap, har varit att ge en överblick av hur dessa kunskapsformer beskrivs i litteraturen. Bengt Gesser (1990) menar att kunskap är svår eller omöjligt att definiera. Och man kan också ha den uppfattningen, att det inte alltid är meningsfullt att göra distinktioner mellan kunskapsformer. Den praktiska kunskapen har här på flera sätt ställts i motsats till den teoretiska som underlag för bedömning. Ibland har kunskapsformerna och deras områden hållits åtskilda, ibland har de avsett samma område och åter ibland har de diskuterats i sina flytande gränsländor. På detta sätt har jag försökt problematisera kunskapsformerna, att deras åtskillnad inte är så tydlig som de tenderas att användas på.

Sammantaget utgör denna teorigrund de ”glasögon” som jag tittar med för att belysa frågan om förhållandet mellan teoretisk och praktisk kunskap. Mitt pragmatiska fenomenologiska perspektiv på studien har varit avgörande för valet av litteratur och hur jag har presenterat den. De tre termerna tanke, kropp och handling har varit styrande. Förhållandet mellan dessa tre termer kan illustreras av Peirces (1934, bok 1, kap 7) tes om hur man erhåller ny kunskap: man träder in i det logiska tänkandet via varseblivningens port och gör sorti genom handlingens port. Denna tes blir vägledande genom studien och påverkar därmed min metodiska ansats.

3 Metod

3.1 Metodologiska överväganden

En metodisk ansats innehåller filosofiska ställningstaganden av ontologiskt och epistemologiskt slag, dvs. grundantaganden om vad verklighet och kunskap är. Dessa ställningstaganden får konsekvenser för val av metod, eftersom de antaganden som görs följer vissa metoder medan andra utesluts. Det metodiska perspektivet anger ifrån vilken synvinkel man väljer att betrakta och tolka vad man ser. Detta perspektivval är således förknippat med min verklighetsuppfattning och kunskapsansats.

3.1.1 Perspektiv

I teoridelen presenterade jag mitt pragmatiska fenomenologiska perspektiv på studien, som är baserat på Peirce och Merleau-Ponty. Detta perspektivval belyser i sin tur min kunskapsansats. Pragmatismens sätt att se på kunskap eller bekräfta dess giltighet är det som är användbart och praktiskt – det som fungerar. För fenomenologin finns kunskapen att söka i det som medvetandet uppfattar eller i det som upplevs genom sinnen. Min epistemologiska utgångspunkt speglar därmed förhållandet mellan tanke, kropp och handling, som är de tre termer jag grundar min studie på.

Mitt perspektiv riktar sig mot världen så som den upplevs genom våra sinnen och handlingar, med syfte att beskriva världen sådan den är. Den ontologiska utgångspunkten är att det existerar en verklighet, en livsvärld, men att de mänskliga kunskaperna om denna värld varken är absoluta eller fullständiga. Med en pragmatisk fenomenologisk ansats vill jag beskriva innehållet i livsvärlden, genom att finna fenomenets kärna. Sammanfattningsvis kan sägas att mitt pragmatiska fenomenologiska förhållningssätt innebär att beskriva och förstå mångfalden hos de undersökta fenomenen så som de framträder genom tanke, kropp och handling. Och därefter belysa de tre termernas förhållande genom att komma åt fenomenets kärna.

3.1.2 Metodisk ansats - abduktion

Det är viktigt att min metodiska ansats speglar mitt perspektiv på studien. I bearbetning och tolkning av data har jag därför använt ett abduktivt förhållningssätt. Peirce myntade termen abduktion, som kan beskrivas som en pendling mellan teori och empiri, i syfte att nå djupare kunskap om ett fenomen. I hans text om den abduktiva logiken sammankopplas pragmatismen med fenomenologin. En ”vändning mot fenomenen” uppkom i den fenomenologi som Peirce skapade på matematisk grund (se teoribakgrund).

Peirce (1934, bok 1, kap 7) menar att abduktion eller abduktiv logik bara är ett annat uttryck för pragmatismen, d.v.s. att pragmatismen presenterar en viss grundsats som blir en instruktion eller ett råd till att förklara vissa fenomen. Pragmatismen och abduktionens grundsats är den tes som jag presenterade som vägledande för min studie. Att varje element i varje begrepp inträder i det logiska tänkandet genom varseblivningens port och gör sin sorti genom den meningsfulla handlingens port. Om det inte klarar av att genomgå dessa två portar så är det inte godkänt av förnuftet (som är medvetet handlande). Varseblivning, som är av tolkande karaktär, har således en framträdande roll i Peirces abduktion. Men han upplyser om att det finns en skillnad mellan abduktiva omdömen och omdömen i form av varseblivning. Omdömen i form av varseblivning kan inte ifrågasättas, d.v.s. man kan inte förneka en varseblivning om något i en vardagssituation, t.ex. ”detta är rätt”. Men inom forskning är förhållandet annorlunda då man skall agera utifrån en medvetenhet om att detta omdöme kan förändras i framtiden. Därmed kan abduktiva omdömen kritiseras och rent av förnekas. Om man är osäker på om det är abduktiva omdömen eller omdömen i form av varseblivning kan man titta på hur abduktion framlägger sina slutsatser. Även om de är i form av gissningar så är de dock alltid i en fullständig och otvetydig logisk form. Om jag skall försöka sammanfatta Peirce abduktion så ligger den okritiska varseblivningen som grund för det medvetna tänkandet och som förbinder det varseblivna med handling, en handlingslogik, som i sin tur är av kritisk karaktär och hjälper då till att kunna klargöra vilka hypoteser som är meningsfulla och relevanta.

Abduktionen är det centrala i en vetenskaplig process och i tänkandet, enligt Peirce (1934, bok 1, kap 7) som gör en jämförelse med induktion och deduktion. I deduktion utgår man från en bestämd teori som bekräftas genom observation, vilket leder fram till ett resultat som är en nödvändig slutsats, d.v.s. den förklarar inte utan fastslår. I induktion utgår man från observationen och kommer fram till ett resultat och formulerar utifrån detta en teori av sannolikhet med anspråk på generell giltighet. Abduktionens slutsats är däremot inte så definitiv (som nödvändig eller sannolik) utan den består mer

av ett rimligt antagande eller möjlighet. Abduktionen informerar oss således om hur verkligheten rimligen ser ut. En abduktiv ansats innebär inte heller att man enbart arbetar i en bestämd riktning, d.v.s. varje steg man tar är ett avslutat moment som man lämnar bakom sig när man går in i nästa steg. I stället har man en möjlighet att gå tillbaka till redan lämnade forskningssteg för att finna nya insikter och infallsvinklar. Abduktionen skapar ett hypotetiskt antagande genom att sätta samman information från en teori och ett empiriskt resultat, vilket hjälper till att upptäcka mönster som leder till förståelse.

Abduktion handlar således om att skapa hypoteser utifrån vad man upptäcker i det empiriska materialet. Man ser något som man anar kan kasta ljus över andra fall. Men man kan inte vara säker utan måste kontrollera sitt analysresultat genom att gå tillbaka till sin data och se om antagandet eller hypotesen stämmer.

Jag har genom hela studien strävat efter att vara öppen inför vad som sker och riktningen har successivt vuxit fram. Såväl dess process som bearbetning och tolkning av data är relaterad till ett abduktivt förhållningssätt, vilket innebär en process med att skapa antaganden utifrån upptäckter i det empiriska materialet och finna förklaringar till dessa med hjälp av olika analytiska begrepp. Begreppen är inte fixerade eller definitiva definitioner, utan inbegriper en känslighet för vad empirin förmedlar och hur fenomenen beskrivs av intervjupersonerna. Min avsikt har inte varit att pröva teorier eller på förhand bestämda hypoteser, utan att "låta materialet tala", d.v.s. att försöka förstå de pedagogiska villkoren utifrån intervjupersonernas perspektiv.

3.2 Genomförande

3.2.1 Urval av intervjupersoner

Mina avgränsningar angående det empiriska underlaget resulterade i en begränsad grupp av intervjupersoner som representerade mina kriterier. Förutom att de skall vara glasdesigners skall de även tillverka sin egen design, vilket krympte underlaget ytterligare då en stor grupp av möjliga intervjupersoner bortgick. Nio personer tillfrågades om de ville delta i studien. En av dem blåste inte sitt glas själv och uppfyllde därmed inte mina kriterier, och en person hade inte möjlighet att delta. En av dem ville helt enkelt inte men ställde däremot upp på en försöksintervju. Slutligen blev det sex personer som var villiga att ställa upp på en intervju.

3.2.2 Översiktlig presentation av intervjupersonerna

Av de sex studioglasdesigners som har deltagit i studien är tre bosatta och verksamma i Skåne, två i Småland och en i Köpenhamn, Danmark. Det är två kvinnor och fyra män, den yngsta är trettiofem år och den äldsta fyrtiosex, de övrigas ålder är jämnt fördelade däremellan. Fyra av intervjupersonerna har arbetat i andra yrken innan de utbildade sig till glasdesigner. Alla har någon form av "förberedande" konstnärlig utbildning (folkhögskola eller liknande), fyra stycken gick därefter på Orrefors glasblåsarskola⁸. Efter genomgången högskola, eller liknande, med inriktning på glas⁹ har de varit verksamma som studioglasdesigner, en period som varierar mellan fem och elva år.

⁸ Denna skola baseras på en hantverksmässig utbildning i glasblåsning, design berörs enbart väldigt lite.

⁹ Konstfack i Stockholm, Danmarks Designskola i Köpenhamn, Kolding på Jylland, Rietveldakademien och Sandberginstitutet, båda finns i Amsterdam.

Deras respektive glasugnar är öppna från sex till tio månader om året. Majoriteten har den igång i ett halvår, en period som dock delas upp vid ungefär tre olika tillfällen. Parallellt med sina yrken är de flesta engagerade i andra projekt inom konst och design, där de använder andra material än glas. Detta sker oftast när ugnarna är stängda. En intervjuperson arbetar dessutom på deltid som lärare i glas på en folkhögskola. Alla anser att det är viktigt att via dessa parallella verksamheter träffa andra verksamma designers och konstnärer, eftersom de själva oftast arbetar ensamma.

Jag har valt att låta intervjupersonernas utsagor framstå som delar av eller bidrag till den större, gemensamma berättelsen. Dels av etiska skäl, dels då det passar med mitt val av metod. Under insamlandet av data, via intervjuer, är de individuella uppfattningarna av stor betydelse. Men när jag övergår till bearbetningen av materialet är mitt syfte att söka efter fenomenets gemensamma essens, då jag inte försöker beskriva individers olika uppfattningar. Därmed är en individuell profilbeskrivning inte av intresse för resultatet. Däremot har varje intervju försetts med ett nummer, t.ex. 3, som betyder att han/hon var den tredje i ordningen som jag intervjuade. Denna kodning kommer att användas vid intervjuцитat.

3.2.3 Insamling av data

Jag har i den här studien valt att samla in det empiriska materialet genom intervjuer i syfte att få fram kvalitativa data om de fenomen jag undersöker, att både kunna nå det explicita och det implicita. Det som utmärker denna metod, enligt Kvale (1997), är att kunna tolka meningsfulla relationer och inte kvantifiera objektiva data. Och att intervjupersonerna inte svarar på frågor som är formulerade av en expert utan uttrycker i en dialog en egen uppfattning om sin livsvärld. Metodens syfte är sedan att beskriva, förstå och tolka de centrala aspekterna som den intervjuade upplever och förhåller sig till.

Det finns olika intervjuformer med olika grad av formalisering. I den formella intervjun är det den som intervjuar som styr utformningen medan i den informella är det respondenten som styr. Det finns också olika nivåer av standardisering samt strukturering, d.v.s. hur stort ansvar som lämnas till den som intervjuar respektive till den som blir intervjuad (Bell, 1995).

För att nå studiens syfte menar jag att intervjun skall vara en process som till stor del vägleds av de svar som intervjupersonen ger. Jag anser därför att en öppen frågemetod är mest lämplig eftersom färdiga svarsalternativ skulle kunna vara begränsande. Intervjuerna är därför semistrukturerade och består av öppna frågor, för att den intervjuade skall få så stort utrymme som möjligt och därigenom kunna påverka processen.

Jag började med att planera en intervjuguide (se Bilaga 1) utifrån olika aspekter som jag ansåg intressanta och relevanta med utgångspunkt från litteraturen. Men efter mycket funderande insåg jag att det bästa sättet att nå mitt syfte med studien, att belysa förhållandet mellan teoretisk och praktisk kunskap på ett sätt som relaterar till studioglasdesignerns yrke, var att helt enkelt undersöka hans/hennes arbetsprocess. Eftersom jag ville komma åt hela processen, från idé till slutprodukt, delade jag upp

frågorna i de olika moment i tidsordning som jag ”trodde” skulle finnas. När jag formulerade frågorna var det viktigt att de skulle vara öppna med ändå hålla sig inom ramarna.

3.2.4 Försöksstudie

Jag ansåg att det var viktigt att testa intervjufrågorna, för att pröva i vilken utsträckning den insamlade datan kan belysa problemområdet. Eftersom jag ville att intervjupersonerna skulle berätta om hela sin arbetsprocess, var det också av vikt att se om de moment som jag delat upp frågorna i överensstämde med studieglassdesignerns faktiska verksamhet. Därför gjorde jag först en pilotintervju med den person som inte ville delta i studien.

Under denna intervju upptäckte jag moment som jag inte hade räknat med, men som ändå uppkom naturligt inom de frågor jag ställde. En fråga ansåg hon vara svår, men det handlade inte om en svårighet att besvara den utan att hon inte förstod syftet med den. Därmed kunde jag behålla den med vetskapen om att intervjupersonerna eventuellt kunde reagera på just den frågan. Efter denna pilotstudie kunde jag besluta mig för att behålla den ursprungliga intervjuguiden.

3.2.5 Intervjuernas genomförande

De två personer som är bosatta i Småland intervjuades hemma hos mig, då de vid olika tillfällen var på besök i Skåne. Intervjuerna med de fyra som är bosatta i Skåne och Köpenhamn fick jag den fördelen att genomföra i deras respektive hytta. Före själva intervjun fick jag därmed en inblick i deras arbetsplats, men detta var ett moment som på inga sätt påverkade själva intervjun. Intervjuerna varade i ungefär en och en halvtimme och jag använde bandspelare för att inte gå miste om viktig information och för att jag på ett bättre sätt kunde fokusera min uppmärksamhet på vårt samtal. Intervjuerna hade formen av ett samtal där jag som intervjuare lyssnade och uppmanade den intervjuade att utveckla och förklara det som hon/han försökte säga. Uppföljande frågor formulerades efter hand. De frågeområden som skulle behandlas under intervjun hade bestämts i förväg och en intervjuguide fanns som stöd vid varje intervju. De frågor som ställdes var, som ovan påpekats, öppna och gav utrymme åt intervjupersonen att berätta och göra utvecklingar; jag lyssnade, hummade, inflikade kommentarer eller frågor i sammanhanget. Frågorna som jag ställde fungerade mera som en inbjudan och följdes upp med frågor som formulerades beroende på hur glassdesignern svarade. De öppna frågorna och det förhållandet att de intervjuade själva fick berätta om sin process inbjöd de intervjuade till att utifrån sin egen kunskap och erfarenhet välja perspektiv, avgränsa och betona det som de själva uppfattade som väsentligt i deras yrke. Eftersom fyra av intervjuerna skedde i deras glashyttor, blev vi ibland avbrutna av besökare, kunder. Men det var aldrig några problem att återvända och sätta sig in i ämnet igen.

Därefter skrev jag ut varje intervju med lätt redigering, då jag medvetet valde bort delar som inte höll sig inom ramarna, vilka dock var väldigt få. Jag hade hela tiden kassetbanden kvar och kunde därför återkomma till det bortredigerade om det behövdes. Jag valde att skriva ut intervjuerna ordagrant för att undvika förvrängning av resultatet samt underlätta analys och tolkning, och för att kunna använda mig av citering. I sin transkriberade form återspeglas interaktionen i samtalen endast på en nivå. Den är avskalad från dimensioner som hör samman med kroppens språkliga uttryck:

hållning, gester och minspel. Röstens styrka, klang och tonfall när olika tankar och händelser återges, reduceras i skriftens form enbart till det utsagda, inte hur och med vilken känsla det blivit sagt.

3.2.6 Analys och tolkning

Analysen inleddes med att jag läste igenom samtliga intervjuer för att skapa en helhetssyn. Men i inledningsskedet av tolkningsarbetet fann jag det svårt att bortse från personen bakom intervjutexten. Varje intervju utgör en personlig berättelse och i början hade jag problem med att urskilja de meningsbärande enheter som jag hade för avsikt att leta efter och bortse från sådant som inte hörde ihop med mitt syfte. I arbetet med att finna mönster och samband prövade jag att ställa olika frågor till texterna och letade igenom hela materialet utifrån likheter. En del tankespår fick förkastas eftersom en del intervjupersoner talade om en viss aspekt av en fråga, medan andra inte berörde den alls. Slutligen kom jag fram till ett antal gemensamma essenser, där jag kunde täcka in alla intervjupersoners utsagor. I min följande bearbetning kunde jag på ett medvetnare sätt lyfta fram dessa teman och tolka materialet utifrån mitt syfte och mina frågeställningar. I arbetet med att bearbeta det empiriska materialet har jag rört mig på ett abduktivt sätt. Det är inte någon linjär process, utan bearbetning och tolkning har löpt i ett växelspel av prövningar, förkastande eller acceptans av olika slag.

4 Resultat

4.1 Resultatdelens disposition och innehåll

Följande del innehåller de resultat som studien genererat. Den är uppdelad i fem olika avsnitt men som ändå är relaterade till varandra och därmed kan en introduktion vara på sin plats. Varje enskilt avsnitt kan läsas som en sammanhängande berättelse där resultatredovisning, analys och kommentarer är inflettade i en löpande text. Min avsikt med hela arbetet har varit att studera förhållandet mellan teoretisk och praktisk kunskap ur ett pragmatiskt fenomenologiskt perspektiv. Tanke, kropp och handling har varit avgörande termer i min analys, samt att röra mig abduktivt i mitt förhållningssätt. Detta innebär att jag under analysen hela tiden återvände till de tre termer som min teoribakgrund är uppbyggd kring – tanke, kropp och handling. Det är således med en teoretisk medvetenhet jag analyserar det empiriska materialet. I samma anda som fenomenologi och pragmatism utgår jag från ett medvetande som inte är neutralt, utan jag erkänner och använder mig av den kunskap jag redan innehar via den teoretiska bakgrunden. Min analys ledde fram till en kärna, den gemensamma essensen för mitt problemområde. Men för att visa den väg som har lett mig dit, kommer jag först presentera de fyra teman som på olika sätt speglar problemets kärna. Jag avslutar med fenomenets väsen som jag genererat utifrån dessa fyra.

4.1.1 Att skilja teoretisk kunskap från praktisk

Att separera tanke från handling i studioglasdesignerns verksamhet verkar som en omöjlighet då de har ett väldigt nära förhållande till varandra. Kunskapen i att kunna blåsa glas innebär en vetskap om glasmaterialets egenskaper, dess möjligheter och begränsningar. Att utforma en design utan denna kunskap är inte en omöjlighet så i alla fall ett hinder i designprocessen. Trots detta så är glasblåsning inget krav i de olika

designskolorna¹⁰. Skolorna har själv separerat glasblåsning från design. De flesta av intervjupersonerna har genomgått en glasblåsarutbildning innan de påbörjade sin glasdesignutbildning, men det är väldigt vanligt att eleverna inte har någon tidigare praktisk erfarenhet av att blåsa glas. Det är upp till var och en om man vill lära sig eller utveckla den erfarenhet man kanske redan har.

Det var ett fritt val, inget krav att lära sig ... På skolan kunde jag lika väl komma med mina teckningar och säga till läraren - "kan du blåsa det här åt mig?". Men jag ville försöka göra det själv. Jag tror inte att jag hade kunnat göra de projekten som jag gjorde, om jag inte hade kunnat det jag kunde i glas – då hade det nog blivit något annat. Jag jobbar fortfarande med förhållandet att så här ser det ut på papperet men hur ser det ut när jag gör det – för det ser aldrig likadant ut. Så jag försöker förena dessa två faktorer. Med glas är det så att med erfarenhet och lång träning så vet man hur mycket man kan tänja på det, hur mycket man skall fånga upp och hur mycket man skall blåsa ut och hur hård man kan vara i det. Det finns liksom en tyst överensstämmelse att si och så mycket kan man göra med det tills det blir förstört. Detta kan man inte veta om man inte har jobbat med det i innan. (2)

Kroppens medverkan i processen är betydelsefull för designern. En känslighet inför glasmaterialet som växer fram med erfarenhet, en erfarenhet som utvecklas i deltagandet. För att få praktisk kunskap måste man vara i praktiken och öva. Men när denna kroppsliga erfarenhet har övergått till en kunskap och säkerhet som de kan översätta till teoretisk kunskap, anser alla att det inte längre är ett måste att de själv blåser glaset som de designat. Om man låter någon annan utföra glasblåsningen, är det dock en stor skillnad på att designa utan någon praktisk erfarenhet gentemot en design med en praktisk kunskap i bakgrunden.

Om jag skall göra det i glas så, i och med att jag har en erfarenhet i hur man gör det i glas, så kan jag sitta och tänka vid skrivbordet att detta funkar att göra och detta funkar inte ... Det viktiga i processen är att designen kan fungera. Jag tycker att det är skönt att det är gjort hantverksmässigt, hantverksmässigt gjort. Att varje objekt, även om de produceras i många antal, blir individuellt. Men det spelar ingen roll om det är jag som gör det eller någon annan. Men kunskapen om hantverket är däremot jätte viktigt. Så om jag gör någonting, och börjar göra en massa glas, så kan jag tänka mig att sälja idén till någon annan, i stället för att jag ska göra samma glas resten av livet. Det skulle inte vara främmande för mig ... Det finns ju designer som inte blåser sitt eget glas. Då gör du saker som du ger till någon annan, så någon annan får göra det. De som jobbar med det på ett glasbruk till exempel, går då ner och pratar med glasblåsaren i en speciell experimentverkstad. Jag vill göra en sådan, säger designern och så svarar glasblåsaren – det kan man eller inte, det är tekniskt möjligt eller inte. Eftersom jag jobbar själv så kan jag testa och göra något experiment. Jag är inte beroende av att fråga någon annan. Man kan bli begränsad av att vara beroende av någon annan, som bara kan säga nej eftersom man har respekt för andra människors kunskap. (6)

Om de inte själva blåser sitt glas så är det just experimenten, att pröva något nytt som bortfaller. Det handlar om att utöka sin kunskap, att hela tiden närvara i en läroprocess genom att pröva även det som i enlighet med deras tidigare kunskaper inte skall fungera. Men kunskapen är inte absolut, varken den teoretiska eller praktiska. Man kan

---

¹⁰ När jag använder ordet designskola så representerar det de högre konstnärliga utbildningarna intervjupersonerna genomgått. De finns uppräknade i not 9.

lätt föreställa sig att de praktiska lagarna är orubbliga med tanke på glasmaterialalets egenskaper. Det finns gränser och lagar för hur det kan hanteras, men dessa lagar är inte konstanta, utan de finns inom en teoretisk ram som designern ständigt försöker tänja på. Ett experiment kan rubba en tidigare lag. En ny praktisk kunskap kan förändra de gamla och skapa nya teoretiska kunskaper att använda vid nästa designprocess. De använder sig av tidigare erfarenheter och kunskap men är alltid öppna för nya. Ny kunskap kan också uppstå genom att begå misstag, eller att de tänjer glasets lagar för mycket. Misstag som kan ske även om de har stor erfarenhet i de praktiska momenten.

Det händer väldigt mycket när man blåser ett glas, speciellt det där första försöket att forma en design. Som t.ex. igår då glaset som jag skulle blåsa blev något helt annat – en ny form uppkom. Jag skulle göra ett stort runt glasfat med linjer i färg som låg diagonalt. Men det fungerade inte. Det blev spänningar längs färglinjerna som böjde sig. Så fatet blev ovalt och linjerna böjde sig och blev nästan i cirklar. Därefter gjorde jag två fat till men där jag formade linjerna helt runda, cirkulära som följde fatets form – och det gick bra. Alltså fungerar det inte helt tekniskt att tvinga glaset att göra så. Så man lär sig hela tiden något nytt som också är utvecklande för designen. Och sådant hade jag ju aldrig fått uppleva om jag inte gjort det stora misstaget, om jag inte själv blåste mitt glas. (3)

4.1.2 Att teoretisera praktiken

Som jag framhöll i teoridelens sammanfattning valde jag att inte behandla kunskap utifrån ett språkfilosofiskt perspektiv. En av anledningarna är att praktisk kunskap ofta beskrivs som oartikulerad samt att den är omöjlig att artikulera till en teoretisk kunskap. Något som jag anser begränsar diskussionen kring kunskapsformerna. I min undersökning ser man dessutom att detta påstående inte alls stämmer. Ett mycket viktigt moment i designprocessen, ett moment som under ytan existerar i hela deras verksamhet, är att teoretisera praktiken. Detta innebär inte att den praktiska kunskapen ersätts med teoretisk så att praktiken enbart tilldelas rollen som tillämpad teori. Det handlar om förhållandet mellan de båda kunskapsformerna, att de skall kunna kommunicera med varandra för att tanke och handling skall mötas på lika villkor. Ett lika viktigt moment är att praktisera teorin, vilket jag kommer att ta upp i nästa avsnitt. Båda moment är lika viktiga och lika nödvändiga – det ena utesluter inte det andra.

När designern har gjort en design som skall omvandlas till en glasprodukt, sker en omfattande process där alla praktiska moment först skall översättas till teori.

När jag är klar med en design, så går jag först igenom i detalj precis hur jag skall gå tillväga. Det går man igenom innan man börjar blåsa. Då får man tänka igenom varje moment. Hur mycket glas ungefär som jag fångar an, vilka verktyg jag skall använda, om jag behöver en form eller inte o.s.v. Innan jag går till hyttan, så vet jag de olika stegen i arbetsprocessen. Gör man inte det så går det inte. Det måste vara struktur. Metoden måste vara väldigt strukturerad. Så det är inget som händer under tiden utan det är väldigt bestämt innan. Så allt är i en planerad ordning. Glaset som material – om du fångar an glas så måste du fånga an rätt mängd glas och göra vissa steg hela vägen. Glas är ett snabbt material. När du väl sätter igång så måste det gå pang, pang, pang, pang, pang. Då måste du ha tänkt ut precis hur du skall göra och lagt fram alla verktygen, för att i princip så skall det ske på ett par minuter. (5)

Att teoretisera praktiken är en omfattande tankeprocess, som baseras på att man har deltagit i den praktik man skall teoretisera. Kroppens sinnen har en stor roll i

omvandlingen då de visualiserar alla moment från praktiken. Processen att teoretisera praktiken medför att man får distans till själva handlingen, att mentalt och kroppsligt placeras sidan om och via tanken visualisera den kommande handlingen. Därigenom kan man analysera och kritisera praktiken, något som man inte har möjlighet till när man befinner sig i själva handlingen. Att detta är en viktig och ständigt närvarande process, märktes inte minst då jag bad intervjupersonerna berätta om hur själva arbetet med glaset går till. Utifrån ett påhittat exempel beskrev alla utan några som helst problem processen i detalj. Varje rörelse, känsla för materialet, verktygens egenskaper och den praktiska kunskapen teoretiserades på ett sätt som speglar deras erfarenhet av processen.

Jag lägger upp verktygen på bänken, skärsaxen i rätt ordning och skopan i vattnet. Jag har blötat tidningspapper, och har lite tidningspapper på golvet också. Och så har jag lagt upp piporna. Först fångar jag an och gör en puntel så ligger den färdig där framme lagom varm. Sedan tar jag pipan och fångar an rätt mängd glas på den. Rätt mängd är något jag vet av erfarenhet, jag vet hur mycket det behövs för ett glas i en viss storlek. Sedan går jag med det till bänken och så tar jag skopan och jämnar till den – formar till den. Jag blåser ut en bubbla som blir lite längre, låter den flyta ut. Och så skär jag in och så blåser jag lite och så skär jag in och så ställer jag mig upp och blåser ner mot papperet, så blir bubblan lite tjockare i botten och botten syns mot papperet som är blött. Sedan går jag bort till ugnen med alltihopa och så värmer jag in den – alltihop men speciellt ena halvan på den där bubblan. Sedan svingar jag ut den med hjälp av centrifugalkraften så bubblan blir halvlång. Och så har jag kanske tänkt att den skall bli tolv centimeter lång om glaset skall bli elva centimeter lång, eftersom jag vet att glaset krymper ungefär en centimeter – cirkus. Sedan plattar jag till det lite. Därefter tar jag fram min form som jag spikat ihop av träbitar som har legat i blöt sedan kvällen innan. Jag tar upp formen ur spannen och sätter den upp och ner så att vattnet rinner ut. Sedan går jag bort till ugnen och värmer upp den avlånga glasbubblan, och speciellt i änden på glaset. Därefter tar jag ut den ur ugnen och går bort till träformen som jag kickar till med foten så den ställer sig rätt. Och så blåser jag rakt ner i den, stötvis ett par gånger. Sedan tar jag upp den ur formen och går bort till bänken och sätter mig ner och rättar till den, plattar till den med verktyg i botten, skär till den i nacken. Sedan så knuffar jag in punteln in i ugnen så ... (6)

Denna visualiserade berättelse av praktiken fortsätter i samma anda ända fram till dess slut. Varje moment dokumenteras så att inte det tidsbegränsade schemat spricker. Tanke, kropp och handling möts, som tillsammans skapar en teoretisk kunskap.

4.1.3 Att praktisera teorin

När de har teoretiserat praktiken och går in i hyttan för att blåsa glaset sker en omvänd process. Den teoretiserade praktiken skall praktiseras. De skall således praktisera den teori som är skapad ur praktiken. Från praktik till teori och åter till praktik. Teorin, som skall omvandlas till praktik, kräver ett förhållande mellan tanke och handling. Tanken skall tillämpas och teorin måste följas minutiöst. Denna procedur är väldigt viktig eftersom designern måste arbeta fort på grund av glasets tidsbegränsande egenskaper.

Just vid glasblåsningen så läggs designen åt sidan. För att när man är där så är glaset väldigt omedelbart material som kräver all uppmärksamhet, så det går liksom inte att plötsligt säga – ”ah jag provar att göra så här i stället”. Det går inte att göra det – det går väldigt snabbt, man måste ta snabba beslut och det går inte att göra det mitt i alltihopa då

utan det måste liksom vara och följas som ett recept. Det är bestämt från början och så finns det väldigt lite utrymme för improvisation inom det. (2)

Trots den omfattande proceduren från att teoretisera praktiken, som är byggd på erfarenhet och kunskap, sker först ett moment av prövning för att se om det går att praktisera teorin. Förberedelserna garanterar ingen säkerhet. Det är genom prövning som man ser resultatet, och det är först då som kunskapen kan erkännas som giltig. Kunskap bedöms utifrån handlingens konsekvens. Det är där man ser om förhållandet mellan tanke, kropp och handling har fungerat. Blir den inte godkänd går man tillbaka till designstadiet.

Man börjar med att prova designen och gör ett par stycken prover. Många gånger så blir det inte alls vad jag hade tänkt mig. Då går jag tillbaka och tänker, då brukar jag inte rita så mycket mer eller i alla fall inte från början utan jag arbetar vidare på ursprungsdesignen. Jag ändrar kanske på själva formen eller färgen eller vad det nu är och sedan får man återigen gå vägen fram till själva blåsningen. Fast aldrig helt från ingenting utan det handlar om att justera det gamla. Det är just att man prövar, för att det blir väldigt sällan precis efter ursprungsdesignen. Jag kan inte bara komma med en teknisk ritning och producera den i femtio stycken. Utan det blir en och så får man se. Ofta går man tillbaka men i olika långa steg. (4)

I inledningsfasen då teorin skall praktiseras har tanken en stor roll, som via kroppen kopplar tanke till handling. När provmomenten är klara och man fortsätter med att tillverka samma glas i många exemplar förändras emellertid relationen mellan tanke och handling. Efter prövning skapas en säkerhet i hur man handlar som övergår i en vana – en rutin. Glasmaterial och verktyg blir nu enbart ett medel för att tillämpa kunskapen. I början har material och verktyg ett intrinsikalt värde för kunskapsprocessen men efter övergången till rutin intar de enbart ett instrumentellt värde. Men varje gång en ny provotid startar får de återigen sitt intrinsikala värde. Material och verktyg blir i en rutin en del av individen, som då i stället kan rikta sin uppmärksamhet mot det som sker runt omkring och mot det som är nytt och obekant. Teori och praktik har blivit ett och handling kan utövas utan tänkandets uppmärksamhet på processen. Tanke ges möjlighet att användas på annat håll, t.ex. i att tänka ut nya designformer.

När man gör glas, producerar många glas, så till slut så går det av sig själv. Och i det sammanhanget kan man kanske få en idé. Och då kanske man också, om man t.ex. har gjort en viss glasserie så tänker man att man kanske skulle göra ett glas till, och hur skulle det se ut i så fall och så vidare. Av erfarenhet vet jag alla moment och vad som är lagom. Vissa moment sitter i ryggmärgen men så måste man kanske tänka att det tar så och så lång tid för att hinna göra den andre grejen eller att jag måste värma den två gånger. Så i början måste man tänka till lite så där, men sedan går det av sig själv. (1)

När glasdesignern blåser glaset med pipan, upplever han att redskapet låter honom komma i direkt kontakt med verkligheten. Pipan utgör den bortre avkänningen av verkligheten. Han noterar inte muskelspänningen i sina lungor, trots att dessa ledtrådar är väsentliga för hans slutsatser om glasets tillstånd. Förhållandet mellan lungorna och pipan är en del av den kunskap som han förlitar sig på för att känna av om det är lagom tryck. När han använder ett redskap integreras detta med honom själv och utvidgar på det viset gränsen mot verkligheten.

4.1.4 Det tredimensionella tänkandet

När man via tänkandet skapar en design måste hela tiden den praktiska kunskapen vara närvarande för att förstå glasets möjligheter och begränsningar. För att förena tanke med handling, så krävs även ett tredimensionellt tänkande. Men det tredimensionella tänkandet har sina begränsningar inom visualiseringens ramar. Avståndet blir för stort mellan tanke och handling. Då tanken inte räcker till för att visualisera det tredimensionella får återigen handlingen och kroppen tillämpas. Att visualisera tänkandet är inte bara relevant för synen utan även känseln är ett viktigt sinne för det tredimensionella tänkandet. Dessa sinnen är viktiga kunskapskällor i processen, viktiga i den mening att de blir ett steg närmare verkligheten – en verklighet genom varseblivning.

Första gången gör jag en prototyp, då jag gör ett par stycken. Och nästa dag kan jag titta på dem och då kan jag mer känna på dem och tänka – nä, de får vara lite större eller lite mindre eller något. Om man gör ett glas så kan det vara skönt att känna det i handen, om det är skön storlek eller om det behöver vara en annan storlek. Man behöver se designen i verkligheten eller i alla fall känna den i handen. Det är det som, även om man har gjort en modell i lera, så är glaset ett genomskinligt material och då ser det helt annorlunda ut när du har ett tredimensionellt objekt. Använder ofta lera för att testa designen, så man kan känna hur formen och storleken känns. För att kunna se men främst för att kunna känna på det. (5)

Tanke och handling får kontakt via kroppen – sinnena. Utan sinnenas medverkan avstannar kunskapsutvecklingen och lärandet. Kroppen blir en öppning mot verkligheten.

En gång var jag i Italien på kurs. Då skulle vi göra vinglas – som senare skulle massproduceras. Vi satt i tre veckor och ritade, tänkte och ritade – men jag kunde inte. Det blev ju liksom okey på papperet men jag kom ju ingenstans. Till slut så fick jag lite lera så jag kunde sitta och göra små modeller. Jag var liksom tvungen att göra det och då var det som om att nu kommer det fungera, gå vidare. (3)

4.1.5 Kunskapens cirkularitet – fenomenets kärna

Det gemensamma i de teman som jag ovan har presenterat kallar jag för kunskapens cirkularitet. Kunskapen har ingen början eller slut utan den existerar i en dynamisk form där tanke, kropp och handling finns med i alla moment. Ibland är tanke och handling ett, ibland är de åtskilda men alltid under ett inbördes förhållande. Studioglasdesigners erfarenheter sätter sig i kroppen, varmed de först erfar världen. Upplevelse och erfarenhet föregår analys och förståelse. Kropp och medvetande står i en nära relation till varandra. Att kunna innebär att kunskapen redan finns i den fysiska aktiviteten och kroppens rörelser.

Behovet av handling och praktisk kunskap är nödvändig för att kunna närma sig verkligheten. Förståelsen av praktiken genereras i tanke och teoretisk kunskap, som i sin tur skapas ur praktiken. Det handlar om att förlita sig på teorin och utgå från den när något skall förklaras. Att vara medveten om teorin när den används på det sätt den är avsedd att användas på. Teorin kan dock endast bedömas genom att praktiskt tillämpa dess ändamål. Dess sanna kunskap ligger i förmågan att använda den.

Studioglasdesigners har ett abduktivt förhållande till den dynamiska och cirkulära kunskapen. De återgår till tidigare steg och förkastar, accepterar och förändrar tidigare kunskap genom att röra sig fram och tillbaka – ett växelspel. Detta förhållningssätt, hur de angriper problem, är kunskapsprocessens metod. Kunskap blir giltig för stunden, en provisorisk kunskap som när som helst kan förändras.

Slutprodukten blir aldrig som ursprungsdesignen, man behöver se den tredimensionellt och så kan man ändra på den. Men det är ingen besvikelse utan det är ett steg på vägen. Designen är inte färdig för att den finns på papperet, det är bara en del av processen. Att sitta och tänka är en del i processen, att rita är en del i processen, att göra en pappersmodell är en del i processen och göra en modell i glas är också en del i processen – alltihop är liksom ett. Sedan till slut när man har hittat den ultimata formen eller storleken - då är det färdigt, för stunden. Sedan om det känns färdigt på papperet eller på en glasbit det spelar liksom ingen roll. (6)

4.1.6 Sammanfattning

Resultatet uppvisar ett starkt förhållande mellan teoretisk och praktisk kunskap. Kunskapen har en dynamisk funktion som alltid är i ständigt vardande. Den praktiska och teoretiska kunskapen utvecklas i ett dialektiskt samspel med varandra. Teoretisk och praktisk kunskap utgör således två aspekter av en studioglasdesigners kompetens.

Tanke, kropp och handling är alltid närvarande i ett växelspel med varandra, och det är svårt att utläsa var kunskapsprocessen startar. I den teoretiska eller praktiska kunskapen? Men studioglasdesignerns kunskapsprocess utspelar sig inte genom en induktiv eller deduktiv metod med riktning åt enbart ett håll. Utan den sker abduktivt där slutsatsen enbart är ett rimligt antagande. Men detta antagande blir i samma stund som det tillkommer, en fortsättning av processen. Kunskapens cirkularitet - utan början eller slut.

Resultatet visar också att det hela tiden berör de två epistemologiska frågorna: Hur erhålls kunskap? Hur bedöms en kunskaps giltighet? Inom dessa frågor existerar fenomenets kärna – kunskapens cirkularitet. Därför kommer jag använda mig av dessa två frågor i resultatdiskussionen, då jag förankrar den teoretiska bakgrunden med resultatet.

5 Diskussion

Min avsikt med denna studie har varit att utifrån ett pragmatiskt fenomenologiskt perspektiv belysa förhållandet mellan teoretisk och praktisk kunskap. För att uppfylla mitt syfte har jag studerat studioglasdesignerns verksamhet. Jag kommer att inleda denna del med att diskutera mitt valda tillvägagångssätt, därefter kommer jag binda samman resultatet med den teoretiska bakgrunden. Jag avslutar med en reflektion kring resultatets konsekvenser.

5.1 Metoddiskussion

Mitt pragmatiska fenomenologiska perspektiv har varit avgörande vid val av metod. Ur detta perspektiv utvecklades de tre termerna tanke, kropp och handling som har varit

vägledande genom hela arbetet och format mitt resultat. Eftersom mitt arbete behandlar relationen mellan teoretisk och praktisk kunskap var det viktigt för mig att finna ett perspektiv som kunde inkludera båda kunskapsformerna. Där tanke och handling kopplas samman för att undvika ett perspektiv som endast speglar en sida av problemet. Via Peirce och Merleau-Ponty fann jag detta perspektiv, som via kroppen kunde sammanföra tanke med handling. De har båda vidgat kunskapsbegreppet. Kunskap är inte enbart förbundet med människans medvetande – en intellektuell angelägenhet. Utan kunskap innefattar människans samlade kapacitet, inklusive de kroppsliga förmågorna.

Det som förenar pragmatismen med fenomenologin är att medvetandet inte är centralt eller tomt vid kunskapsprocessens början. Med detta synsätt är vi nedsänkta i världen och kan därför inte få den på fullständig distans. Därför finns det alltid från början vissa förutsättningar i erhållandet av kunskap. Mitt medvetande har således inte varit neutralt under analysprocessen, utan det är påverkat av den teoretiska bakgrunden. Hur man ser på världen är därmed också en viktig aspekt angående val av perspektiv och metod. Då jag ville undersöka studieglassdesignerns verksamhet intog jag ett förhållningssätt att se på världen som en mängd handlingsformer och ställningstaganden som är förbundna med varandra till ett komplext mönster. Denna studie utgår ifrån att handlingar består av mer än handlandet. Handlingar är en manifestation av ett kunnande som ligger bortom handlandet i sig, menar t.ex. Polanyi (1964) och Ryle (1963). Man kan inte förstå en handling utan att man förstår hur den handlande tänker om handlingen och dess sammanhang. Den som handlar är medveten om sina handlingars sammanhang och innebörd på ett visst sätt.

Den pragmatiska fenomenologiska uppfattningen om hur vi är medvetna om världen, hur vi uppfattar fenomen i världen, påverkar således min undersökning. Medvetandet i sin tur är inte bara intentionellt, det har också djupa rötter som påverkar hur vi observerar och uppfattar olika fenomen. Det inkluderar en medvetenhet om den egna förmågan och egna värderingar. I denna mening försöker jag identifiera mig med mitt perspektiv och min förmåga att hantera det. Mitt mål var att mitt perspektivval skulle framstå som delar av mig själv, att det ligger innanför den gräns jag drar mot det fenomen jag undersöker. Ett försök att förknippa den undersökta kunskapen med den egna identiteten. En möjlighet att närma mig fenomenet, att inte studera det på distans utan vara i det varande jag undersöker.

Jag menar att teoretisk och praktisk kunskap kan mötas om man tar sin utgångspunkt i den pragmatiska fenomenologiska livsvärlden, som är en mångfasetterad och komplex verklighet. Om vi skall kunna bidra till kunskapsutvecklingen är det viktigt att vår utgångspunkt inte redan från början är reducerande eller förvanskande. På så sätt kan man minska avståndet mellan den verklighet som människor lever i och den vetenskapliga kunskapen om den.

Peirce tes om att varje element i varje begrepp inträder i det logiska tänkandet genom varseblivningens port och gör sin sorti genom den meningsfulla handlingens port, har varit vägledande i studien. Den anknyter också till det abduktiva förhållningssätt jag använt mig av. Den abduktiva ansatsen gav mig möjlighet att röra mig mellan empiri och teori, knyta samman tanke, kropp och handling samt att se kunskapen som

föränderlig, vilket resulterade i att jag kunde inta ett kritiskt förhållande till mitt arbete. Självklart är därmed mitt resultat en följd av mitt perspektiv och valda tillvägagångssätt.

Min avsikt med denna studie har varit att undersöka förhållandet mellan teoretisk och praktisk kunskap. Givetvis menar jag inte att mitt resultat härav skulle vara generaliserbart, vilket inte heller har varit min avsikt. Däremot kan man säga att studiens resultat har validitet inom ramen för den kontext den utförts i och genom att lyfta fram citat från intervjupersonerna.

5.2 Resultatdiskussion

Genom att inta ett abduktivt förhållningssätt i analysen av det empiriska underlaget hade jag den möjligheten att under processen återvända till den teoretiska bakgrunden. Detta gjorde jag för att bättre kunna kontrollera att termerna tanke, kropp och handling hela tiden var närvarande i min analysprocess. Nu kommer jag på ett mer konkret sätt knyta samman empirin med teorin, d.v.s. resultatet med den teoretiska bakgrunden. I följande framställning kommer jag även att koppla ihop resultatet med studiens syfte, som är att belysa förhållandet mellan teoretisk och praktisk kunskap. Som en följd härav lyder mina frågeställningar: Hur sker mötet mellan teoretisk och praktisk kunskap? Hur och kan praktisk och teoretisk kunskap integreras med varandra? Vilka konsekvenser följs av ett pragmatiskt fenomenologiskt perspektiv på kunskap? Dessa kommer således att besvaras under detta avsnitt.

Som framgått av teoridelen angriper t.ex. Bergendal, Carlgren och Tempte kunskapsproblemet utifrån en dualism – den mellan teoretisk och praktisk kunskap. De kritiserar denna dikotomi men använder sig samtidigt av den i sitt resonemang, genom att försöka höja den praktiska kunskapens status gentemot den teoretiska. Kosík framhåller mycket riktigt att det inte går att vare sig göra den praktiska eller den teoretiska kunskapen någon rättvisa genom att ställa dem mot varandra. Om vi i stället vänder oss till Peirce, Merleau-Ponty, Polanyi, Ryle och Molander, så angriper de kunskapsproblemet annorlunda då de inte bygger upp kunskapsteorin utifrån denna dualism. De är därmed inte fast i den traditionella definitionen av teoretisk och praktisk kunskap. I stället utgår de från ett annat perspektiv där tanke och handling inte är bundna till respektive kunskapsform, samt att kroppen får del i kunskapsbegreppet. Eftersom jag anser att det är det intressantaste tillvägagångssättet att diskutera kunskap, samt det bästa sättet att förankra relationen mellan tanke, kropp och handling, är det dessa personer som främst här kommer att utgöra mitt teoretiska underlag. Följande diskussion är uppdelad i de två epistemologiska frågor som resultatdelen genererade: Om hur vi erhåller kunskap och hur vi bedömer kunskapens giltighet.

5.2.1 Att erhålla kunskap

Både Peirce och Merleau-Ponty menar att medvetandet inte är neutralt vid sökandet efter ny kunskap, utan processen måste utgå från den tidigare kunskap man redan har. Studioglasdesignern använder sig alltid av tidigare erfarenheter och kunskap i lärandet. Det viktiga i denna process är att vara medveten om att den kunskap de redan innehar aldrig är absolut. Oberoende av hur mycket erfarenhet de har så är de alltid öppna för det nya och att förändra det gamla. De är och blir aldrig färdiga, lärandet är en ständigt pågående process. Studioglasdesigners förmåga att tillägna sig kunskap är relaterad till

erfarenhet, en erfarenhet som utökas men också omvandlas efter hand. De inordnar ny kunskap i det redan befintliga respektive anpassar den redan existerande kunskapen till det nya. Det sker hela tiden en kognitiv utveckling, då ny information leder till att deras kognitiva mönster omvandlas. Kunskapsutvecklingen är emellertid inte enbart en intellektuell process, utan den uppstår i ett samspel mellan tanke, kropp och handling.

De problem de stöter på i praktiken utgör det material som de använder för reflektion och teoretisk bearbetning. De reflekterar och söker ny kunskap för att kunna bearbeta de erfarenheter de gjort i praktiken. När de genom studier och reflektion kommit fram till en klarare uppfattning om hur de ska göra i fortsättningen, går de tillbaka till den tidigare praktiken och använder den nyvunna kunskapen för att utveckla och förbättra sitt praktiska handlande och sina teoretiska kunskaper.

Peirce menar att man erhåller ny kunskap när man övergår från tvivel till en övertygelse om hur vi skall handla. En övertygelse upprättar ett visst sätt att handla som blir en vana, och ny kunskap uppstår när vi förändrar dessa vanor. Då studioglasdesignern skall inta en vana får kroppen en central roll. Kroppen är det instrument de använder sig av för att tillägna sig kunskap, något som även Merleau-Ponty, Polanyi och Molander framhåller. För att studioglasdesignern skall ha en möjlighet att nå ny kunskap krävs att en stor del av hennes/hans verksamhet går på rutin, d.v.s. att den inte kräver uppmärksamhet. För att tanken skall kunna rikta sin uppmärksamhet åt ny kunskap behövs kroppens deltagande, genom att assimilera redskapen med kroppen. Vanan innebär att redskapen har blivit en del av den egna kroppen, och kunskapen ligger i händerna som nu arbetar på rutin.

Ryle tar också upp begreppet vana, men utifrån en annan aspekt. Han menar att om någon gör något av ren vana eller på rutin så är det inte tillräckligt för att ha kunskap. Det är viktigt att man är medveten om vad man gör, vilket han anser inte finns i en vana. Jag menar, däremot, att vanan är en medveten vana hos studioglasdesignern. En vana som innebär att den nya kunskapen nu är en teoretisk kunskap eller regel som går på rutin och därför inte kräver tankens uppmärksamhet. Att vara medveten om vanan innebär samtidigt en medvetenhet om att den alltid kan förändras. Jag kan likna denna vana med Polanyis bakgrundskunskap. Placeras vanan där kan uppmärksamheten läggas åt ett annat håll, d.v.s. i fokalvetandet och ny kunskap kan skapas. Vanan eller rutinen krävs därmed för att ny kunskap ska kunna erhållas. Utan vanan utestängs studioglasdesignern från lärandet.

Kroppen har således en betydelse i hur vi ser på kunskap och hur vi inskaffar ny kunskap. Detta visar något viktigt om teorins otillräcklighet: att vissa tankar måste ta kroppslig gestalt. Det handlar om tankens förhållande till verklighet, hur medvetandet riktas mot fenomen i sökandet efter kunskap. Ett kroppsligt förhållande till fenomenen, där det tredimensionella tänkandet blir otillräckligt och behöver gestaltas via syn och känsel.

5.2.2 Kunskapens giltighet

Att avgöra en kunskaps giltighet är nära förankrad med kunskap i användning. Enligt Peirce pragmatiska princip bedöms begrepp utifrån den nytta den resulterar i den praktiska användningen. Syftet med detta är att kunna kontrollera ett teoretiskt

påstående eller regel. Enligt Polanyi vilar praktisk kunskap på regler, teoretiska regler, som inte har någon funktion om de som använder dem inte har någon praktisk erfarenhet av dem. De teoretiska reglerna kan endast förstås om man använder dem. Det är i utövandet som vi skapar innebörden av regler. Både Ryle och Molander menar att kunskapens fulla innebörd visar sig i och förstås i handling. Vi förstår vad vi gör genom att göra det, förståelsen uppstår i själva aktiviteten.

Resultatets tema om att praktisera en teoretisk kunskap, baseras på att teorin är uppkommen ur den praktiska kunskapen. Den teoretiska regeln är skapad av användaren, i deltagandet. Att behärska en praktisk kunskap innebär inte enbart att kunna utföra vissa slags operationer. Det innebär också att vara förtrogen med de teoretiska förutsättningar och samlade erfarenheter som styr handlandet på området i fråga. Vidare så innebär det att det finns en kännedom om handlingens plats i det komplexa mönstret. Ett mönster som både består av teoretisk och praktisk kunskap. Handlingen är beroende av tanken men tanken är i sin tur beroende av den praktik som skapas genom handling. Studioglasdesigners har en teoretisk representation av praktiken. De handlar inte direkt utan utifrån en teoretisk representation av fenomenet. De har konstruerat ett kunskapsobjekt för fenomenet. En kunskap som både är praktisk och teoretisk.

Studioglasdesignerns moment med att teoretisera praktiken visar att den teoretiska kunskapen skapas genom ett deltagande i praktiken. För att kritiskt kunna granska den kunskap som innehas, behövs den omvandlas till en teoretisk regel. Enligt Arendt kommer teorin allt längre ifrån verkligheten om den praktiska kunskapen isoleras från den teoretiska. Hon baserar detta på uppdelningen mellan att vara åskådare och deltagare. Som åskådare kan man förstå "sanningen" men man berövas från deltagandet. För studioglasdesigners är båda dessa moment viktiga. De behöver vara både åskådare och deltagare. Som deltagare skapas den teoretiska kunskapen i praktiken, som åskådare skapas en distans till skådespelet och därigenom kan den kritiska sidan få utrymme. I själva handlingen finns det inte utrymme för en kritisk granskning, utan det sker först när handlingen via tanken blivit en teoretisk regel. Detta visar på nödvändigheten av ett kritiskt perspektiv. Kunskap och sanning skall förstås kritiskt.

Praktikerkunskapen behandlas ofta som ett behov för att verkligheten skall bli begriplig. Att kunskap handlar om kunskapens funktion, som visas i en persons förmåga att mobilisera sin kunskap i handling eller i inhämtande av ny kunskap. Man kan också tala om teoriers funktioner, men som då innebär ett avsteg från idén att teorier skulle utgöra en absolut och sann avspeglning av verkligheten. Istället intresserar vi oss för på vilket sätt de används. Det är vanligt att säga att "det finns inte något så praktiskt som en god teori". Med detta menas att teorier inte nödvändigtvis är något världsfrånvänt utan kan vara högst användbara som verktyg. Att använda teorier som verktyg för förståelse av verkligheten och som instrument för att bestämma vilka delar av verkligheten som är värda att fokusera. Underförstått, fungerar teorin verkligen bra så måste den också ha ett högt sanningsvärde. Det är dock svårt att finna ett bra kriterium på vad det innebär att en teori fungerar. Handlar det om ett akademiskt sammanhang, där teorin skall fungera som inspiration, eller handlar det om ett sammanhang där teorin tillämpas i något praktiskt avseende. I studioglasdesignerns verksamhet är båda kriterier av betydelse.

I studieglassdesignerns verksamhet mäts kunskapens sanning genom de praktiska konsekvenserna. Dess sanningsvärde avgörs genom att se vad kunskapen lett fram till och hur den kan hjälpa till att bättre hantera verksamheten. De teorier de använder för att vinna ny kunskap är de som visat sig vara de mest praktiska. Kunskap har därmed ingen absolut giltighet. Precis som Peirce och Molander intar de en fallibilistisk position, att vid varje tillfälle vara medveten om att de felaktigt kan tro att de besitter kunskap. Kunskap består av provisoriska sanningar som byts ut när det infinner sig något annat som visar sig mer praktisk. Nya erfarenheter kan leda till att tidigare kunskap förändras hos studieglassdesignern.

Att inneha kunskap innebär att hela tiden vara beredd på att förändra och förbättra genom att reflektera och lära nytt. Kunskapens ”sanning” ligger i att möta varje situation som ny. Att pröva sig fram leder till förändringar av den tidigare repertoaren. Teorier värderas efter vad de lett till vid tidigare tillämpningar. Kunskapsakten integrerar kunskapsfragment från olika håll när ny kunskap sätts på plats. Studieglassdesignern använder mönster för att handla och för att ordna ett erfarenhetsområde. I den individuella kunskapen har de tillägnat sig teorier, metoder, värderingar och färdigheter som kan användas på det sätt som just deras verksamhet kännetecknar som giltig.

5.2.3 Sammanfattning

Hur sker då mötet mellan teoretisk och praktisk kunskap och hur och kan de integreras med varandra, samt vilka konsekvenser följs av ett pragmatiskt fenomenologiskt perspektiv på kunskap? Svaret på dessa frågor är förmodligen i stort redan besvarade, dock ska jag här mer konkret besvara dem.

Teoretisk och praktisk kunskap, i form av tanke, kropp och handling, är alltid närvarande i studieglassdesignerns verksamhet. Både den teoretiska och den praktiska kunskapen är otillräcklig när de existerar isolerade från varandra. Båda ingår i ett beroendeförhållande i dialektisk form för att ett lärande skall kunna fortgå. Mötet mellan teoretisk och praktisk kunskap sker i en process där tanke, kropp och handling samarbetar för att kunskapen skall fungera och nå giltighet. Angående frågan om kunskapsformernas möjlighet att integreras med varandra, handlar inte längre om de *kan* eller *hur* det kan göras. De är redan integrerade med varandra eftersom de inte går att separera om ett lärande ska kunna ske. Integrationen är också svaret på frågan om de konsekvenser som ett pragmatiskt fenomenologiskt perspektiv leder till. Detta perspektiv resulterar i att det inte enbart sker ett möte mellan teoretisk och praktisk kunskap, utan det innebär att mötet övergår i en sammansmältning av de olika kunskapsformerna till en helhet, som innehåller både tanke och handling. Som en sammanfattning kan syftet med studien och svaren på frågeställningarna illustreras med Peirces tes, som varit vägledande under studien: Varje element i varje begrepp inträder i det logiska tänkandet genom varseblivningens port och gör sin sorti genom den meningsfulla handlingens port.

5.3 Avslutande reflektion

Det finns en tendens att formulera begrepp med hjälp av polära motsatser: tanke/handling, teori/praktik. Det polariserade tänkandet kännetecknas antingen av att

den ena polen uppställs som normativt ideal och den andra som hot. Eller man tolkar verkligheten som en utveckling i riktning från den ena polen mot den andra. Descartes dualism mellan kropp och själ har ersatts av dikotomin mellan teoretisk och praktisk kunskap. Integrering blir problematisk då skiljelinjen mellan dem är kvar. Om man i stället utgår från ett vidare kunskapsbegrepp, blir den teoretiska kunskapen endast ett speciellt slag av kunskap liksom den praktiska. Tanke och handling kan då inte ses som två skilda företeelser, där handlingen enbart är en följd av tanken. Snarare rör det sig om två sidor av samma sak. Kunskapen finns så att säga mellan tanke och handling.

Att dualismen fortfarande existerar syns inte minst inom lärarutbildning (se t.ex. Berglund och Carlgren). Där försöker de lösa problemet genom att antingen praktisera teorin, d.v.s. praktiken blir tillämpad teori. Eller genom att teoretisera praktiken, d.v.s. att man tar sin utgångspunkt i den praktikgrundade kunskapen som finns hos lärare. Syftet är att lösa problemet med dualismen mellan teoretisk och praktisk kunskap. Men i stället hamnar lösningen i en ny polarisering av de två förslagen. Om vi tittar på studiens resultat, visar den att de båda förslagen existerar sida vid sida och båda är lika betydelsefulla. Den ena utesluter inte den andra. Detta problem behöver inte existera om man utgår från ett vidare kunskapsbegrepp.

Utifrån ett pragmatiskt fenomenologiskt perspektiv utplånas denna polarisering. All handling är redan sammanflätad med ett tänkande. Teoretisk kunskap finns i denna betydelse redan i den praktiska. För att kunskap inte skall bli en ren teoretisk kunskap *om* något måste den emellertid tränas in som en färdighet och bli en kunskap *i* något. Utvändiga kunskaper måste göras invändiga. Tanke måste avlagra sig i den egna kroppen på ett sådant sätt att det kommer att sitta i händerna, i sättet att se, känna och handla.

Då mitt empiriska underlag utgörs av studiolglasdesigners, är det intressant att applicera diskussionen på förhållandet mellan design och vetenskap. Det estetiska associeras ofta med det dekorativa och skiljs från det som har mening och betydelse, som i sin tur knyts till kunskap. Design och vetande ställs mot varandra. Gestaltning och formgivning är ett konstnärligt ansvar. Att säga att något *är* så och så, eller att göra något *till* det och det, är att göra anspråk på att *veta*. Det är ett "vetenskapligt" ansvar. Men både design och vetenskap förutsätter och inbegriper gestaltning. Skapar vi gestaltningar som öppnar verkligheten är verkligheten inte färdigskapad utan oavslutad.

Detta kan relateras till kunskapens beroende av frågor och uppgifter. Inget påstående kan utgöra kunskap om man inte förstår vilken fråga påståendet försöker svara på. Och likadant kan ingen handling utgöra kunskap om man inte förstår vilken uppgift handlingen försöker fullgöra. Frågor gestaltar verkligheten. Kunskap och vetande finns i form av levande människor, design och vetenskapliga resultat finns i form av konkreta föremål i användning. Det estetiska och kunskapen är förkroppsligad och därmed placerad i rum och tid.

Litteraturförteckning

Arendt, Hannah (1978). *The life of the mind – Vol. 1, Thinking*. London: Secker & Warburg.

Aristoteles (1993). *Den nikomachiska etiken*, sjätte boken s. 157-181. Göteborg: Daidalos.

Bell, Judith (1995). *Introduktion till forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.

Bengtsson, Jan (1988). *Sammanflätningar. Fenomenologi från Husserl till Merleau-Ponty*. Göteborg: Daidalos.

Bergendal, Gunnar (1990). ”Samhällets kunskap och högskolans”. I Bergendal, Gunnar (red.) *Praktikgrundad kunskap*. Lund: Studentlitteratur.

Carlgren, Ingrid (1990). ”Praktikgrundad kunskap i lärarutbildningen”. I Bergendal, Gunnar (red.) *Praktikgrundad kunskap*. Lund: Studentlitteratur.

Christensson, Wolmar (1995). *Subjektiv bedömning – som besluts- och handlingsunderlag*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

Descartes, René (1990). ”Avhandling om metoden”. Ur *Valda skrifter*, s. 8-79. Stockholm: Natur och kultur.

Gesser, Bengt (1990). ”Kunskap som makt”. I Bergendal, Gunnar (red.) *Praktikgrundad kunskap*. Lund: Studentlitteratur.

Gustavsson, Bernt (2000). *Kunskaps filosofi*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Johannessen, Kjell (1988). ”Tankar om tyst kunskap”. *Dialoger* årg. 6, s. 13-28.

Kosik, Karel (1979). *Det konkretas dialektik*. Göteborg: Röda Bokförlaget.

Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Merleau-Ponty, Maurice (1999). *Kroppens fenomenologi*. Göteborg: Daidalos.

Molander, Bengt (1990). ”Kunskapens tysta och tystade sidor”. *Nordisk Pedagogik* årg. 10, nr. 3, s. 99-114.

Molander, Bengt (red.) (1996). *Mellan konst och vetande*. Göteborg: Daidalos.

Molander, Bengt (1998). *Kunskap i handling*. Göteborg: Daidalos.

Peirce, Charles Sanders (1931). *Collected papers of Charles Sanders Peirce – Vol. 1, Principles of philosophy*. Cambridge, Massachusetts: Belknap Press of Harvard.

Peirce, Charles Sanders (1934). *Collected papers of Charles Sanders Peirce – Vol. 5, Pragmatism and pragmaticism*. Cambridge, Massachusetts: Belknap Press of Harvard.

Platon (1996). *Staten*. Nora: Nya Doxa.

Polanyi, Michael (1964). *Personal knowledge*. New York: Harper & Row.

Ryle, Gilbert (1963). *The concept of mind*. Harmondsworth: Penguin books.

Sohlberg, Peter & Britt-Marie (2002). *Kunskapens former – vetenskapsteori och forskningsmetod*. Stockholm: Liber.

Tempte, Thomas (1982). *Arbetets ära*. Stockholm: Arbetslivscentrum.

Bilaga 1

Intervjuguide

1. Bakgrundsfrågor
2. På vilket sätt uppkommer idéen bakom en design?
3. Berätta om hur du sedan arbetar fram en design från denna idé.
4. Beskriv hur du utifrån din design formar glaset.
5. Berätta om hur själva arbetet med glaset går till.
6. Vilka tankar har du kring slutprodukten?
7. Varför har du valt att arbeta som glasdesigner?

